

Антоній Ангелович і культурне життя української Галичини на зламі XVIII і XIX століття

Brezak, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:997770>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

DIPLOMSKI RAD

**Antonij Anđelovyč i kulturni život ukrajinske Galicije na
prijelomu 18. i 19. stoljeća**

Studentica: Martina Brezak

Mentor: dr. sc. Jevgenij Paščenko

Zagreb, 2020.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАГРЕБСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВІДДІЛЕННЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ І ЛІТЕРАТУР
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**Антоній Ангелович і культурне життя української
Галичини на зламі XVIII і XIX століття**

Студентка: Мартина Брезак

Керівник: д-р наук Євген Пащенко

Загреб, 2020

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF EAST SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

MASTER'S THESIS

Antin Anhelovych and the cultural life of Ukrainian Galicia at the turn of 18th and 19th centuries

Student: Martina Brezak

Supervisor: dr. sc. Jevgenij Paščenko

Zagreb, 2020

Зміст

1. Вступ.....	5
2. Культурне життя Східної Галичини на зламі XVIII—XIX ст.....	6
2.1. Історичний стан Галичини.....	6
2.2. Реформи в Галичині.....	9
3. Антоній Ангелович.....	18
3.1. Життєвий шлях Антонія Ангеловича.....	18
3.2. Роль Антонія Ангеловича в духовному відродженні західної України.....	24
4. Переклад тексту “Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність” І. Паславського.....	41
4.1. Переклад тексту хорватською мовою.....	41
4.2. Оригінал перекладеного тексту.....	57
4.3. Питання перекладу.....	75
5. Висновки.....	78
6. Бібліографія.....	80
7. Резюме.....	82

1. Вступ

Тема дипломної роботи — життя та діяльність першого митрополита відновленої Галицької митрополії Антонія Ангеловича, його життєвий шлях та умови, що призвели до його прибуття до посади митрополита, та його заслуги у відновленні Галицької митрополії й поліпшенні церковного життя галицької Греко-Католицької Церкви наприкінці XVIII — початку XIX століття.

Антоній Ангелович був значним культурним діячем кінця XVIII - початку XIX століть, завдяки якому відновлено Галицьку митрополію, покращено життя Греко-Католицької Церкви в Галичині та змінено її статус. Його заслугою також вважається прогресування шкільництва в Галичині й підвищення освітнього рівня греко-католицького духовенства. Таким чином, відповідно змінювався статус українців у тодішній Австрійській імперії.

Хоча Ангелович, безперечно, є важливою постаттю в історії України, історики про нього згадували нечасто. Саме тому метою першої частини цієї дипломної роботи ми ставимо показати його роль у відродженні Української Греко-Католицької Церкви, за допомогою твору “Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність” Івана Паславського, адже він досконало описує життя митрополита та його діяльність на благо Української Греко-Католицької Церкви. Другу частину даної дипломної роботи становить переклад хорватською мовою вищезгаданого твору та аналіз самого перекладу.

Мета дипломної роботи — за допомогою праці І. Паславського та декількох інших творів показати значення Антонія Ангеловича шляхом опису його життя, познайомити читача з контекстом часів, в яких Ангелович жив і діяв, та як ці життєві обставини вплинули на його творчі, духовні досягнення.

2. Культурне життя Східної Галичини на зламі XVIII—XIX ст.

2.1. Історичний стан Галичини

Тема історії та культурного розвитку Галичини має велику історіографію. З самого початку зазначимо декілька творів, в яких автори досліджують тему історії та розвитку Галичини: Олександр Дмитрович Бойко: *Історія України: навчальний посібник*, Київ: Академвидав, 2008; *Povijest Ukrajine: sažeta povijest Ukrajine i ukrajinskog naroda od najstarijih vremena do Narančaste revolucije 2004. godine* — priredio Sergej Burda, Загреб: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2009 — твір, що складається з раніше опублікованих праць видатних українських, хорватських та інших іноземних фахівців й журналістів; *Ukrajinska Galicija: prijevodi s ukrajinskoga* — книга, в якій зібрано переклади статей про Галичину різних авторів, в редакції професора Євгена Паценка, Загреб: Udruga hrvatsko-ukrajinska suradnja, 2015; Орест Субтельний: *Україна: Історія*, Київ: Либідь, 1993.

Зупинемось на деяких головних пунктах, зсилаючись насамперед на дослідження авторитетного історика Ореста Субтельного.

Галичина — історичний регіон України. Відповідно до сучасної адміністративної класифікації, до Галичини належать території Львівської та Івано-Франківської областей, більша частина Тернопільської та південна частина Рівненської областей, а також південна й східна частина Підкарпатського воєводства Польщі.¹ З X століття регіон входив до складу Київської Русі, а згодом, у XI столітті, було засновано Галицьке князівство, столиця якого знаходилась у місті Галич. З цього періоду походить сучасна назва регіону. Галичина протягом історії входила до складу різних держав — окрім уже згаданого Галицького князівства, вона перебувала в складі низьки держав, зокрема Галицько-Волинського князівства (кінець XII-середина XIV ст.), Угорського королівства (середина XIV ст.), Королівства Польського (кінець XIV-середина XVI ст.), Речі Посполитої (середина XVI - кінець XVIII ст.), Королівства Галичини та Володимирії, яке входило до Габсбурзької монархії (1772-1804), Австрійської Імперії (1804-1867) та Австро-Угорщини (1772-1918). У XX столітті вона входила до складу трьох держав:

¹ Ісаєвич, Ярослав, *Галичина*. Preuzeto iz: *Ukrajinska Galicija: (prijevodi s ukrajinskoga)*, uredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja, 2015., c. 15.

Західноукраїнської Народної Республіки (1918-1919), Української Народної Республіки (1919) та Польської Республіки (1919-1939). Після Другої світової війни вона стала розділена кордоном, західна її частина увійшла до складу Польщі, а східна - до складу СРСР. Після розпаду СРСР у 1991 році на цій території створено сучасну Українську державу.²

Відзначимо головні етапи історичного розвитку України на рубежі XVIII й XIX століть. Починаючи з 1654 р. Україна була поділена на дві частини, а її населення проживало у двох різних політичних системах — більшість українських земель залишалися в складі польсько-литовської Речі Посполитої, а решта, Лівобережжя, перебувала під владою Росії. У 1772 р., після першого поділу Польщі, українську Галичину, південно-східну частину колишньої Речі Посполитої, захоплено Габсбургами. Через два роки, до неї було приєднано Буковину, яку Габсбурги забрали у Османської імперії. Після останнього поділу Польщі в 1795 р., до складу імперії включено також землі, заселені поляками, зокрема Краків. Це означає, що населення Східної Галичини в основному складалося з українців, а Західної Галичини — з поляків. Перебуваючи в складі однієї імперії, ці дві частини було об'єднано в одній адміністративній провінції, і цей факт в майбутньому викликає напруження стосунків між двома народами. Закарпаття вже було під владою Австрії, а Київщина, Східне Поділля та Волинь — під владою Російської імперії. Частина під владою Російської імперії була негайно піддана етнічному, духовному та культурному геноциду: її жителям було відмовлено у національній ідентичності, а права Унійної Церкви стали обмежуватися до такої міри, що її діяльність була зведена до мінімуму та її ліквідація була лише питанням часу. З іншого боку, частини України, які перебували під владою Габсбургів, опинилися у зовсім іншій ситуації. Коли Габсбурги прийшли до влади, ситуація в Україні не була хорошою в жодній області, особливо в Західній Україні. Її політичне, культурне та соціально-економічне значення було настільки підірване, що ця частина України була справді невидимою. Це погане

² Ісаєвич, Ярослав Дмитрович, *Галичина // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д*. Київ: Науова думка, 2004, с. 40-42

становище західної України під владою Австрійської імперії кардинально змінилося, й Галичина знову почала відігравати важливу роль в історії України.³

Габсбурзька монархія або Габсбурзька імперія — неофіційна назва держави, яка існувала з 1526 по 1804 рр. Ця назва об'єднує території, які перебували під владою австрійської династії Габсбургів. Вона існувала до 1526 року, але цей рік, як правило, позначається роком створення держави, оскільки до цього не існувало офіційної загальної назви території, якою керував імператор. З часом імперія розширювалась і змінювала свої кордони, в до її складу належали численні території Європи — частини Угорщини, Чехії, Румунії, Словаччини, Нідерландів, Італії, Польщі, Хорватії та України. Населення Австрійської імперії становило навіть одну сьому населення Європи. Суттєвим було те, що всі ці території не утворювали однієї спільної держави, а імператор ними керував згідно із звичаями кожної території. Спроби централізації, розпочаті Марією Терезією і продовжені її сином Йосифом II, тривали з середини до кінця XVIII століття. Після 1804 року, імперія все ще існувала в якійсь формі, але називалася Австрійською імперією.⁴

Свого апогею Австрійська імперія досягла за правління імператриці Марії Терезії та її наступника Йосифа II, тобто наприкінці XVIII століття. Марія Терезія розпочала заходи з реформування суспільства імперії, а Йосиф II підняв ці заходи на вищий рівень. Він був справжнім прихильником європейського Просвітництва і відповідно намагався реформувати свою імперію. Він прагнув скасувати статус привілею, особливо привілей шляхти, яка була дуже свавільною, поліпшити умови життя селянства і духовенства, реформувати освіту, організувати чиновництво та відродити економічний розвиток.⁵

³ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 65-66

⁴ Сюдюков, Ігор, *Такі різні Габсбурги. Віденська імперська династія та її вплив на долю України*. Київ: Газета "День" №164, 2015 <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/taki-rizni-gabsburgy>

⁵ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 28.

2.2. Реформи в Галичині

Австрійська імперія була не країною, а імперським утворенням — імператори та їхні чиновники вважали, що покора і вірність підданих є їхнім обов'язком, і не відчували потреби брати до уваги побажання підданих. Однак Австрійська імперія була в цьому відношенні м'якшою, ніж Російська — імператори Австрійської імперії, принаймні спочатку, не змінювали традиційних форм влади в захоплених територіях. Хоча німецька мова була переважаючою в армії та серед чиновництва, важливою особливістю цієї імперії залишалось її етнічне різноманіття. Але, як зазначає О. Субтельний у своїй книзі “Україна: Історія.”, “так відбувалося не лише тому, що Габсбурги не хотіли провокувати опір, а й тому, що їм бракувало сильних централізованих установ, необхідних для уніфікації управління”.⁶

На рубежі XVIII—XIX століть, в Європі, окрім політичних, відбулися й класові зміни. На думку дослідника Михайла Гайковського, провідна роль тоді поступово переходила від шляхти до буржуазії. Класові зміни поглиблювали політичні зміни: “Європа перейшла від феодального старого порядку до нового індустріального буржуазного. Її народам довелося випробувати різні модерні форми державного устрою: від конституційної монархії і демократичної республіки до революційної диктатури. Шляхом демократії в політичний процес втягувалися широкі народні маси, які до того скніли в кріпосному рабстві. Народ із безмовної й безправної юрби став учасником і творцем історії”.⁷ Що стосується політичної структури, то найвпливовішими державами Європи того часу були Англія, Франція, Імперія Габсбургів та Російська імперія, а дещо менший вплив мали Італія, Німеччина, Скандинавія, Іспанія та Португалія. Донедавна впливова Річ Посполита, до якої входила більша частина українських земель, поступово рухалася в напрямку втрати державності. Значний вплив мала також Папська держава.⁸

Цю епоху часто називають “освіченим абсолютизмом”, і це епоха найбільшого розвитку Просвітництва. Політика і методи управління європейськими монархами

⁶ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 192.

⁷ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 12.

⁸ Ibid.

змінювалися — вони стали більше дбати про розвиток освіти і науки, а також про поліпшення життя своїх підданих. Монархи прагнули відновити господарство, виробництво та торгівлю. Як зазначають історики, у монарших дворах та серед шляхти, органічною складовою життя стали культура, етикет, ввічливість та пристрасть до мистецтва.⁹

Вже згадані спроби централізації, а разом з нею і реформи, були ініційовані імператрицею Марією Терезією, а продовжив та інтенсивніше проводив ці реформи її син Йосиф II. Реформи були проведені на всіх територіях, що перебували під владою Габсбургів, але задля досягнення мети нашого дослідження, ми зосередимося на реформах, проведених у Галичині. Ці реформи мали дуже значний вплив на Галичину. Вона їх надзвичайно потребувала, оскільки, як уже зазначалося, її політичне та соціально-економічне становище було не ідеальним. Йосиф II виявляв особливий інтерес до Галичини. За словами О. Субтельного, він розглядав Галичину як “щось на зразок лабораторії, де можна було б експериментувати з різними засобами перебудови суспільства, зокрема із засобами розширення його виробничих можливостей”.¹⁰ Для Галичини, Відень поставив дві цілі: по-перше, реформувати систему управління, в якій панувала шляхта, і замінити її чиновництвом, а по-друге, поліпшити соціально-економічне становище населення.

З огляду на вищесказане, не дивно, що в Галичині в цей час було проведено багато реформ. За словами вже згаданого історика Ореста Субтельного, адміністративну реорганізацію там було проведено швидко і дуже ефективно. Галичину поділено на 18 регіонів (19 з Буковиною), очолюваних урядовими чиновниками, а на верхівці цієї ієрархії був губернатор, а усі вони було призначені імператором. До 1786 р. усі польські закони були замінені австрійськими, розпущено шляхетські асамблеї та замінено Асамблею станів. Ця нова асамблея складалася із шляхти і духовенства, але не мала права самостійно приймати рішення, а могла лише звертатися до імператора з петиціями, тобто реальна влада залишалася в руках імперських чиновників. Це було зроблено для того, щоб пом’якшити удар для старої знаті, і щоб вони мали право голосу у справах управління.

⁹ Ibid. с. 13.

¹⁰ Субтельный, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 196.

Львів, названий імператорам Лемберг, став центром адміністрації та судочинства провінції.¹¹

На думку дослідника Субтельного, найважливішими реформами Йосифа II були реформи, які стосувались селянства. Він розумів, що неможливо поліпшити загальну соціально-економічну ситуацію в Галичині, якщо не полегшить спочатку становище селян. Тому в 1781 р. він вирішив вжити багато сміливих заходів, спрямованих на скасування кріпацтва. Першими заходами, пов'язаними із селянством, були інвентаризація земельних угідь та створення земельного кадастру. Це дало основу новій системі оподаткування — згідно з нею, сума податку вже не могла перевищувати певного відсотка від реального прибутку господарства. Далі влада поміщика над селянином була значно обмежена.¹² Відповідно до цих заходів, поміщику було заборонено вимагати від селянина більше трьох днів панщини на тиждень, тобто до 156 днів на рік, а для дуже бідних селян кількість дозволених днів панщини була ще менша. Додаткові повинності, які були на користь землевласника, було суворо обмежено. Далі селяни отримували набагато більше прав, ніж мали раніше — наприклад, вони отримали право обробляти свій наділ, переходити з одного наділу в інший, і звертатися до суду зі скаргами на свого пана. Вони також отримали більші особисті права, наприклад, від того часу вони могли одружуватися без дозволу пана.¹³ В Галичині поміщиками були переважно польські шляхтичі, а селянами — українці. На думку М. Гайковського, попри все, польському елементу вдалося значною мірою зберегти потужність у Галичині. Польські шляхтичі там залишались монопольними землевласниками. Поляки стали головною перешкодою на шляху реформ, які покращували умови життя селян та зберігали вороже ставлення до українців.¹⁴

Може здатися, що ці зміни зрівняли селян з іншими класами, але насправді це не було так — багато в чому селянин залишався підвладним панові й залежав від нього. Незважаючи на те, що селянин став людиною з певними законними правами, його ще не

¹¹ Ibid.

¹² Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 29.

¹³ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 196.

¹⁴ Ibid. с. 30.

поважали і не захищали законом. Ще очевиднішим стає факт, що ці реформи мали велике значення та були дуже сміливими й рішучими для цих часів, якщо згадати, що одночасно з їхнім проведенням, Катерина II на Лівобережній Україні загнала селян у кріпацтво.

У контексті нашої роботи, звернемо увагу на той факт, що великі зміни відбулись і в Греко-Католицькій Церкві. Вже згаданий дослідник М. Гайковський зазначає: “Філософія Просвітництва вражає щирим гуманізмом, бажанням ошчасливити людство свободою, рівністю, братерством і щастям”.¹⁵ Але, у Франції, у зв’язку з Просвітництвом, існувала ворожість до Католицької церкви.¹⁶ Беручи до уваги досвід Франції, інші європейські монархи раптово протверезили і, бажаючи уникнути ситуації, в якій опинилася французька королівська сім’я, почали гарячково створювати державні церкви, які мали стати надійною опорою їхньої влади і бути послухними. Як зазначає М. Гайковський: “Правлячі кола Австрії, Росії, і навіть революційної Франції, захопилися ‘церквотворенням’ і з часом створили такі церкви: австрійці — Католицьку, але февроністичного типу без прямого підпорядкування Папі, росіяни — синодальну Православну й аналогічну австрійській Католицьку типу ‘сестшенцевича’. Французи пішли найдалі, утворивши ‘конституційну’ Галіканську церкву з атеїстичним ухилом”.¹⁷ Внаслідок того, найбільше постраждали інтереси Української Православної та Унійної Церков. В тій частині України, яка була окупована Російською імперією, ці дві церкви були повністю поглинені Московською церквою. Унійна Руська Католицька Церква залишалася єдиним офіційним оплотом українського народу.¹⁸

Йосиф II прагнув створити державну церкву, і маючи це на увазі, він здійснював свою діяльність. У 1782 році адміністративну організацію Церкви було впорядковано. Якщо монастир не приносив користі суспільству, тобто не утримував школи, лікарні чи благодійні заклади, його закривали, а його майно попадало до державної скарбниці. У 1782 р. в Галичині було 214 таких монастирів.¹⁹ Решту монастирів було підпорядковано

¹⁵ Ibid. с. 13

¹⁶ Ibid. с. 12.-18.

¹⁷ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 19.

¹⁸ Ibid. с. 20.

¹⁹ Ibid. с. 29.

епархіальним єпископам. Книги, архіви, рукописи та художні скарби були передані на державну опіку, а з майна та маєтків ліквідованих монастирів утворено релігійний фонд для матеріальної підтримки парафіяльного духовенства. Також було обмежено надмірність храмових прикрас та кількість церковних процесій. Апостольська столиця не любила таких реформ. Папа Пій VI вів переговори з імператором Йосифом II про поліпшення відносин, але переговори не були дуже успішними. Імператор навіть претендував на привілей бути номіновання Єпископату, але Папа залишався залученим у цей процес - він повинен був затвердити номіната.²⁰

Зазначимо ще декілька інших реформ, які було проведено в цей час у сфері церковного життя. Укази Йосифа II 1781 та 1782 років дещо обмежили вплив Апостольської Столиці на Церкву в межах імперії, оскільки всі документи та послання мали бути затверджені урядом перед тим, як відправити їх до Папи Римського. Церковні території влаштовані так, щоб їхні межі збігалися з територіально-адміністративними.

З приходом Австрійської імперії українське духовенство полегшано зітхнуло. На думку істориків, порівняно з іншими європейськими державами, тодішні реформи Австрійської імперії були найменш шкідливими для Апостольського престолу.²¹ За часів Речі Посполитої українське духовенство було трактовано як другорядне й часто прирівнювалося до селян, а їхня освіта була неможливою, оскільки не було відповідних шкіл. Реформатори Марія Терезія та Йосиф II спиралась на принцип паритетності в стосунках з Греко- та Римо-католицькою церквами. Паритет було введено в новій термінології, запровадженою Марією Терезією в 1774 р., тож українських уніатів відтоді називали греко-католиками, а латино-католиків називали римо-католиками. Згідно з реформами, греко-католицькі священики отримали рівні права з римо-католицькими ксьондзами, тому польські феодали більше не могли втручатися у призначення греко-католицьких священиків. Окрім вирівнювання прав Греко- та Римо-католицької церков, австрійський уряд запровадив прогресивний принцип релігійної терпимості не лише католицьких, але й не католицьких обрядів. Заборонялося публічно виступати проти інших конфесій. Ця релігійна толерантність, звичайно, діяла на всіх окупованих територіях і

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid. с. 30

позитивно впливала на розвиток духовності та культури всіх національностей імперії.²² Економічний статус українського духовенства також покращився завдяки скромній урядовій зарплаті, яку вони почали отримувати. Все це увінчало і відновлення Галицької митрополії, яке відбулося в 1808 році, після 400 років відсутності чину митрополита Галицького. Таким чином, Греко-Католицька Церква увійшла в ХІХ століття оновленою та реформованою на краще.

У період до реформ освіти в українських селах Галичини проводили д'яки, які часто були напівграмотними і й тому своїх учнів не могли навчити багато — як зазначив О. Субтельний, як правило, навчали лише початків абетки та Святого письма.²³ Як зазначає М. Гайковський, “із принципів освіченого абсолютизму і з бажання протистояти зарозумілій шляхті, яка норвила вирватись з австрійських ‘обіймів’, уряд і адміністрація Габсбургів підтримували русинів-українців і прагнули щиро їх відродження та процвітання”.²⁴ З цієї причини вони прагнули реформувати всі сфери галицького суспільства, а також освіти. У 1774 році Австрійська імперія запровадила кілька реформ. Розпочалась шкільна реформа, було відкрито багато початкових, фахових та вищих шкіл, у яких навчалось мовою місцевого населення. За словами О. Субтельного, “була введена система шкіл трьох типів: однокласні парафіяльні школи, в яких використовувався місцевий діалект; трикласні школи з німецькою та польською мовами навчання та чотирикласні школи, які готували учнів до середня освіта (гімназії) та університети., які утримувались для синів знаті за деякими католицькими чернечими орденами, були ліквідовані”.²⁵

Враховуючи, що освіта на той час належала духовенству, очевидно, що зміни в Церкві вплинули на освіту. Нехтували також вищою освітою в Галичині. Марія Терезія також розпочала реформи у вищій освіті в 1774 році, заснувавши у Відні греко-католицьку семінарію під назвою “Барбареум”. Семінарія дала студентам, які прибули із Західної України, не лише систематичну богословську освіту, а й можливість встановити контакт із

²² Ibid. с. 31.

²³ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 197.

²⁴ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі ХVІІІ – ХІХ ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 33.

²⁵ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 197.

західною культурою. На думку істориків, у семінарії мали брати участь не лише майбутні священики з Галичини, а й з Угорщини, Хорватії та Семигорода.²⁶ Йосиф II продовжував зусилля матері і все ж пішов на крок далі від неї. У 1783 р. за цісарським рескриптом у Львові було відкрито Генеральну духовну семінарію, яка мала на меті забезпечити освіту духовенства всіх греко-католицьких єпархій в Австрії, а в 1784 р. Йосиф II заснував у Львові університет. Він став першим вищим навчальним закладом такого типу на всю Україну, і його метою було придбання більш освічених священиків та чиновників. Університет складався з чотирьох факультетів, і того ж року на них вступило майже 250 студентів, переважно поляків, але серед них були й українці. Дійсно, викладачами були переважно німці і вони читали лекції німецькою чи латинською мовами, незрозумілими українцям. З цієї причини для українців організовано окремий інститут при Генеральній духовній семінарії, якого назвали “Студіум Рутенум” або “Руський Інститут”, де лекції читали штучною мовою, яка поєднувала церковнослов'янську мову й українську говірку, якою користувалося місцеве населення. Інститут освоїв університетську програму з філософії та богослов'я й проіснував до 1809 р.²⁷

На думку О. Субтельного, у Йосифа II були чудові ідеї, але, схоже, Галичина була до них не зовсім готова. Полегшивши долю селян, він вважав, що збільшить їхню продуктивність, і таким чином хотів поліпшити економічний стан території. Незабаром стало очевидним, що проблеми полягають не лише в селянстві, і тому реформи імператора часто стикалися з перешкодами. Проблем було багато: на відміну від тієї частини України, яка перебувала під владою Російської імперії, Галичина не мала ані великих земель, ані виходу до моря, що могло б допомогти в розвитку торгівлі, а на відміну від Західної Європи, селянство якої почало переїжджати в міста та працювати в нововідкритих фабриках, міста Східної Галичини залишалися в стані економічного застою, тобто не було фабрик, які могли б наймати селян. Економічна політика Відня ще більше поглибила цей стан до того вже надзвичайно обмежених можливостей для економічного розвитку в Галичині. Згідно з цією політикою, Галичина мала зберегти свій сільськогосподарський характер, а розвиток промисловості стимулювався у західних регіонах, таких як Австрія та

²⁶ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 156.

²⁷ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 197.

Богемія. Галичина стала чимось на зразок колонії краще розвинутих провінцій імперії — її роль полягала в тому, щоб служити джерелом їжі та сировини, а також бути ринком для готових товарів.²⁸ Як уже зазначалося, проблема полягала не лише в селянстві — деякі реформи зазнали невдачі, оскільки шляхта не хотіла їх підірвати, а також Римокатолицька церква, священники якої вважали, що їхня земля була несправедливо конфіскована та були незадоволені зменшенням їхньої ролі в освіті. Не лише в Галичині вони чинили опір реформам, наприклад, угорці, обурені віденською політикою централізації та поніменням, погрожували повстанням. Опір досяг критичної точки, і Йосиф II був змушений скасувати багато реформаційних ідей. Зрештою, його реформи залишились тим, чого він прагнув, але насправді ніколи не досягнув. Як пише О. Субтельний, “після смерті імператора в 1790 р. по ньому лишилася гірка епітафія: ‘Тут спочиває Йосиф II, усі зусилля якого зазнали невдачі’”.²⁹

Як зазначають історики, реформи Йосифа II й Марії Терезії, можливо, не всі вдалися, та були, мабуть, обмеженими та неповними, але в західній Україні, одному з найбільш пригноблених народів імперії, все-таки поліпшили умови життя і принесли щось нове — не тільки покращилось лише матеріальне буття, а й піднявся загальний настрій на території. Звичайно, оце покращення викликало в українців почуття вдячності й глибоко вкоріненої відданості Габсбургам, а особливо Йосифу II. Ця велика повага до Габсбургів мала негативні наслідки - наприклад, заохочувала так зване рутенство.³⁰ Рутенство, як зазначає історик О. Субтельний, “це сукупність настроїв, що панували в середовищі західноукраїнської еліти аж до 1830-х років. Його прибічникам — головним чином священникам — був властивий граничний провінціалізм, що ототожнював українців виключно з Галичиною, Греко-Католицькою Церквою й кастою священників”. Як зазначає далі О. Субтельний, “Наслідуючи польську шляхту аж до переходу на польську мову, рутенці культивували псевдоаристократизм, що виявлявся у зневазі до селянства та ‘мови свинопасів’”. Тобто, духовенство отримало вищий статус від Габсбургів, і тому стало дивитися тільки в напрямку Відня, не висуваючи жадних власних вимог. Таким чином,

²⁸ Ibid. с. 197-198.

²⁹ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с 198.

³⁰ Про назву русини, рутени: *Zakarpatska Ukraїna: povijest - tradicija - identitet: zbornik radova / priredio Jevgenij Paščenko*. Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2013

духовенство одночасно дистанціювалося від селянства. Посилення рутенства також сприяло відстані між цілими поколіннями західних українців різних класів і, таким чином, завадило їм боротися за кращу долю. Можна сказати, що представники місцевої еліти Західної України допомагали Австрійській імперії тримати під контролем своїх співвітчизників, що дуже нагадує ситуацію в тій частині України, яка перебувала під владою Російської імперії. У Йосифа II не було поганих намірів — він справді прагнув поліпшити становище на кожній території імперії. Проблема полягала в тому, що він недооцінював ситуацію в Галичині і не розумів, де полягали її справжні проблеми. Проблема полягала також в тому, що він розглядав територію як цілісну частину імперії — українці, хоч і хотіли, щоб їхнє становище покращилося під владою Австрійської імперії, все-таки не хотіли втрачати свою національну ідентичність.

Після часів правління Йосифа II, інші габсбурзькі правителі продовжували його реформи, особливо Франц I. Однак, деякі заходи було скасовано — наприклад, ті, що стосувались селянства, а кріпацтво фактично було відновлено. На щастя, діяльність у галузі Церкви, освіти та права залишилася. Нам важко уявити, як би відбулася лібералізація імперії наприкінці XIX століття без інноваційних реформ та прецедентів освіченого правителя Йосифа II.³¹

На перший погляд може здатися, що імперська ера принесла позитивні зміни в Україну. У деяких випадках це правда — старі системи було реформовано, а економічний та загальний стан суспільства покращились, особливо для селянства. Але, з іншого боку, були і негативні наслідки. Зокрема, вже згаданий поділ класів, а також факт, що українці вперше зіткнулися з видами політичних, соціальних та економічних організацій, які були набагато жорстокішими, ніж ті, яких вони зустрічали раніше. Реформи адміністративної системи призвели в західній Україні до усвідомлення постаті імператора, який звідкись, здалеку, творить життя українців. Вже згадана відданість імперії призвела до згасання відданості рідному краю, і врешті-решт українські землі стали лише частиною якоїсь великої імперії.

³¹ Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991., с. 198.

3. Антоній Ангелович

3.1. Життєвий шлях Антонія Ангеловича

На жаль, життя та діяльність А. Ангеловича довго перебували за межами української історіографії, що ускладнює нашу роботу в плані всебічного представлення цієї постаті. Значний внесок у висвітлення цієї проблеми додали дослідження львівського історика І. Паславського, статті якого були перекладені в заплановану публікацію бібліотеки *Ucrainiana Croatica*, knjiга, 22 про Українську Греко-Католицьку Церкву, і які дали поштовх написанню даної дипломної роботи. У нашому висвітленні цього питання найбільшу увагу приділимо дослідженням І. Паславського.

Антоній Ангелович — доктор теології, греко-католицький священник, Єпископ Української Греко-Католицької Церкви, спочатку Перемишльський, а згодом — Архієпископ Львівський та перший греко-католицький митрополит Галицький. Він був одним з організаторів та першим ректором Генеральної духовної семінарії у Львові, та професором і ректором Львівського університету. Він був релігійним, освітнім та політичним діячем й цісарсько-королівським таємним радником. Антоній Ангелович народився 14 квітня 1756 р. в шляхетній сім'ї у селі Гринів поблизу Львова. Дата його народження в різних джерелах відрізняється. Деякі історики правильною датою вважають 15 квітня 1757 р., але історик о. Д. Блажейовський спирається на список перших учнів віденського Барбареуму, на якому вказана дата 14 квітня 1756 р.³² Враховуючи те, що ця дата підтверджена низкою інших джерел, ми також її приймаємо. Батько Антонія Ангеловича, Яків, був парохом і одночасно щирецьким деканом. На основі різних джерел досліджено, що в Ангеловича були сестра Марта та брат Андрій, який також був видатним діячем в культурній історії Львова: він закінчив Львівський університет, здобувши вищу богословську освіту, згодом отримав ступінь доктора юридичних наук і став професором канонічного права у Львівському університеті. Збереглося кілька друкованих праць Андрія Ангеловича, написаних латинською мовою.

³² Блажейовський, Дмитро, *Студенти візантійсько-київського обряду в папських колегіях і семінаріях, університетах та інститутах Центральної і Західної Європи*. Рим, 1884.

Антоній Ангелович дуже успішно навчався у Львівській єзуїтській академії. У неповних шістнадцять років він привернув увагу Львівського єпископа Л. Шептицького і почав виконувати для нього канцелярську справу. За рекомендацією єпископа Л. Шептицького він продовжив вивчення богословсько-філософських студій у новоствореній греко-католицькій семінарії “Барбареум” у Відні. Він розпочав навчання в грудні 1775 р. як один з перших студентів, а закінчив у липні 1781 р., здобувши звання доктора богослов'я. У Барбареумі опанував кілька європейських мов. Повернувшись до Львова, він отримав нижчі єврейські свячення з рук львівського єпископа Петра Білянського. 2 квітня 1783 року він прийняв святу тайну священства.

Як уже зазначалося, імператор Австрійської імперії почав вживати заходи, спрямовані на поліпшення становища жителів Галичини. Враховуючи те, що метою дипломної роботи є висвітлення ролі митрополита А. Ангеловича у Греко-Католицькій Церкві, ми зосередимося на заходах, спрямованих на реформування церковних відносин в Галичині, а також на ролі Ангеловича у цих реформах. Вже згадана Генеральна духовна семінарія у Львові була однією з перших і найважливіших інституцій, створених австрійською владою у Львові. Її метою була підготовка греко-католицького духовенства, а першим ректором призначено Антонія Ангеловича. У 1784 році, Ангелович передав ректорство о. Михайлу Щавницькому, а сам очолив кафедру догматики Львівського університету, яка була заснована того ж року. Одночасно Ангелович брав участь у роботі різних організацій, що займалися організацією важливих ділянок освітнього та релігійного життя Галичини. У 1787 р. А. Ангелович повернувся на посаду ректора Генеральної духовної семінарії, і під його керівництвом кількість вихованців семінарії постійно зростала. Завдяки Ангеловичу, в 90-х роках XVIII ст. в семінарії навчалось в середньому 320 студентів в рік і підготувалося сотні молодих священників, рівень освіти та культурної освіти яких був значно вищим, ніж у старших священників. Рівень їхньої національної свідомості був ще досить низьким, але, як зазначає історик Іван Паславський, “поступово, зі здобуттям ширшої європейської освіти в мурах Генеральної духовної семінарії, нові

покоління греко-католицького духовенства все більше зближувалися з народом, все глибше переймалися його проблемами й запитами”.³³

Виконуючи обов'язки ректора семінарії, він одночасно продовжував викладати догматичне богослов'я у Львівському університеті. Його лекції були на дуже високому рівні, Ангелович користувався загальним авторитетом в університеті. Рівень розвитку української наукової й богословської термінології на той час ще був у зародковому стані. Завдяки Ангеловичу ця термінологія стала розвиватися, адже він читав лекції з догматики українською мовою. У 1796 р. його переобрано ректором семінарії, але з огляду на факт, що на той час він уже був у сані єпископа Перемишльського, він функцію ректора доручив відомому історику о. доктору Михайлові Гарасевичу, його найближчому співробітнику.

Після смерті єпископа Перемишля Максиміліана Рилло в 1794 р., цисар Франц II призначив Антонія Ангеловича новим перемишльським єпископом у 1795 р. Номінація була затверджена тодішнім Київським митрополитом Теодозієм Ростоцьким, а 14 лютого 1796 р. у соборі с. Юра у Львові, Львівський єпископ Петро Білянський, разом з архієпископом вірменсько-католицького обряду Яковом Тумановичем та холмським греко-католицьким єпископом Порфірієм Важинським, делегатом митрополита Ростоцького, висвятили о. Антонія Ангеловича єпископом.³⁴ Антоній Ангелович залишився на посту перемишльського єпископа з 1796 по 1808 р., але протягом наступних п'ять років, до призначення нового єпископа Михайла Левицького в 1813 році, Ангелович залишився адміністратором єпархії. Як перемишльський єпископ, Ангелович спрямував свої зусилля на зміцненні економічного стану єпархії та на заходах, які мали підвищити авторитет греко-католицького обряду і підняти загальний культурний рівень сільського духовенства.

Події в Російській імперії, точніше факт, що права Київської Унійної Церкви поступово обмежувались та плани її ліквідації, змусили церковні кола Галичини задуматися над своїм становищем в Австрійській імперії та організувати церковне життя

³³ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 70.

³⁴ *Ibid.* с. 71.

згідно з новою політичною ситуацією. Виникла ідея відновлення давньої Галицької митрополії з центром у Львові. До цього також були спроби оновити Галицьку митрополію, як зазначає історик І. Паславський: “Уже львівський єпископ Лев Шептицький (1749-1779), за посередництвом своєї довіреної особи каноніка Іван Гудза, 1774 року звертався до цісареві Марії Терезії з проханням відновити Галицьку митрополію. Минуло п'ять років і з подібним проханням звернулося до Відня галицьке губернаторство. Того ж 1779 року з'явився також проект, щоб мукачівського греко-католицького єпископа Андрея Бачинського перевести до Львова і призначити його митрополитом. У 90-их роках XVIII століття справою відновлення Галицької митрополії активно займалися львівські єпископи Петро Білянський та Миколай Скородинський, а також перемишльські єпископи Максиміліян Рило і Антоній Ангелович”.³⁵ Цим спробам відновити Галицьку митрополію завадило одне: Київський митрополит Теодозій Ростоцький був ще живим, хоча й під домашнім арештом у Петербурзі. Після його смерті в 1805 р. та смерті холмського та львівського єпископів, Антоній Ангелович, тодішній перемишльський єпископ, залишившись єдиним греко-католицьким єпископом у всій Галичині, продовжив працювати над відновленням Галицької митрополії. Тоді, на думку історика І. Паславського, справа відбулася наступним чином: “11 вересня 1806 року цісар Франц I затвердив без змін пропозицію про віднову Галицької митрополії, яку випрацювали Антоній Ангелович і його найближчий соратник Михайло Гасаревич. Він запропонував Папі Пієві VII піднести Львівське єпископство до гідності митрополії в складі трьох владцтв: Львівської архієпархії, Перемишльської та Холмської єпархій. На львівського архієпископа й Галицького митрополита цісар просив затвердити Антонія Ангеловича. Папа Пій VII дав згоду і спеціальною булою від 22 лютого 1807 року під назвою ‘In universalis Ecclesiae regimine’ відновив Галицьку митрополію, затвердив номінанта і визнав за ним усі права, що ними користувалися Київські митрополити”.³⁶ Тобто, в 1807 р. зусилля Ангеловича та інших галицьких єпископів дали свої результати: Галицьку митрополію відновлено, а очолив її перший Галицький митрополит Антоній Ангелович. Його інавгурація відбулася 25 вересня 1808 р. Для резиденції було обрано собор св. Юра у Львові.

³⁵ Ibid. с. 72

³⁶ Ibid с. 72-73

Діяльність Ангеловича як високопоставленого митрополита припала на вельми несприятливий час — час, коли конфлікт між Австрією та наполеонівською Францією досяг апогею, в результаті чого ситуація в Галичині постійно змінювалася. Галицьке суспільство було розділене у своїх політичних симпатіях таким чином: поляки, хотівши відновити Річ Посполиту до її давніх кордонів, стали в бік Франції, а українці, пам'ятаючи про своє незавидне становище в старій Речі Посполитій та позитивні зміни, запроваджені Австрією в Галичині, майже всі стали в бік Австрії. Антоній Ангелович також відверто висловив вірність австрійській монархії. Саме тому, поляки не симпатизували Ангеловича і постійно намагалися йому помститися. Коли польські війська окупували Галичину і усім церквам і костелам заборонили згадувати про австрійського цісаря Франца І. під час Святої Літургії, Ангелович рішуче відхилив цю вимогу. Це викликало більше поневір'яння, і в 1809 році Ангелович та його соратник М. Гасаревич таємно покинули Львів. Невдовзі їх знайшли та заарештували, але дуже швидко, через день, їх відпустили, бо політична ситуація знову змінилася — Австрія знову опанувала Галичиною. Як пише історик І. Паславський: “Цісар Франс І гідно оцінив заслуги обидвох страждальців перед Австрією: митрополита Ангеловича нагородив великим хрестом оренду Леопольда, а професорові Гасаревичу надав титул барона, відзначавши його також відповідним орденом”.³⁷

Повернувшись до Львова, митрополит Ангелович розпочав роботу з повернення нормального трибу церковного життя митрополії, яке було розхитане короткою польською окупацією. Першим кроком митрополита було призначення нового перемишльського єпископа та відновлення вимоги затвердити капітул у Львові та Перемишлі. Лише у 1813 р. ці зусилля досягли успіху: цісар Франц І призначив перемишльським єпископом каноніка Михайла Левицького, а також окремими рескриптами затвердив львівську та перемишльську капітули та відновив старий митрополичий собор. Далі митрополит Ангелович прагнув компенсувати втрачену російським царизмом територію Греко-Католицької Церкви. Зокрема, він спрямував свою місіонерську діяльність на Буковину, де греко-католицькі священики досягли значного

³⁷ Ibid. с. 76

прогресу у зміцненні та поширенні унії. Завдяки Ангеловичу на Буковині було засновано низку греко-католицьких парафій, зокрема у Чернівцях та Сучаві.

Антоній Ангелович прослужив лише шість років на посту Галицького митрополита, 1808-1814. Ці роки були несприятливими для будь-якої культурної діяльності, але все-таки Ангелович багато чого досяг у церковному житті Галичини. Починаючи з арешту в 1809 р., Ангелович захворів на підступну хворобу, яка періодично загострювалася. Ангелович писав, що арешти та погрози польських наполеонівських військ, “явне і привселюдне переслідування, ревізії, обшуки й напади” призвели до втрати його здоров'я. Перший митрополит відновленої Галицької митрополії помер від цієї хвороби 9 серпня 1814 року. Ангеловича поховано на старовинному Городецькому цвинтарі. Як пише історик І. Паславський: “його могила скоро заросла, а потім цілком зрівнювалася із землею так, що вже всередині ХІХ століття, коли постало питання про переселення труни на новий цвинтар, бо Городецький закривали, ніхто не міг вказати, де спочивають тлінні останки першого Галицького митрополита. Колись, наче відчуваючи байдужість нащадків до своєї особи, А. Ангелович написав пам'ятні слова: ‘Якась особлива недоля тяжить над нами, русинами; ми — немов зачаровані. Не з'являються у нас велетні духа, а якщо хтось з наших і почне виділятися, то вже в самих початках свого шляху пригнічується нашою долею’”.³⁸

Діяльність першого митрополита відновленої Галицької митрополії припала на складний період. Тим не менш, йому вдалося зробити багато для Церкви та людей. Між іншим, йому вдалося зберегти традиції Київської Церкви в їхньому чистому вигляді.³⁹ Його діяльність була багатогранною, але, однак, головним завданням було відродження митрополії, а діяльність його учнів також пов'язана з відродженням Церкви. Після його смерті, Ангелович заповів столичному капітулу бібліотеку, що складалася з 8 тисяч томів.

³⁸ Ibid. с. 78

³⁹ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі ХVІІІ – ХІХ ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 62.

3.2. Роль Антонія Ангеловича в духовному відродженні західної України

Пояснимо роль Антонія Ангеловича у відродженні та житті Української Унійної Церкви в Галичині та інших територіях, що перебували під владою Габсбурзької Монархії.

Антоній Ангелович, перший митрополит відновленої Галицької митрополії, довгий час жив і діяв не лише для України, а й для всієї Європи. Це були часи поділу давньої Речі Посполитої, наполеонівських війн, та період, коли в Європі була створена нова політична система, яка проіснувала у такій самій формі аж до початку ХХ століття. Вже згадувалося, що Україна була поділена таким чином — Київщина, Східне Поділля та Волинь перебували під владою Російської імперії, а Галичина й Західне Поділля були під владою Австрійської імперії, тобто династії Габсбургів. В результаті цих подій змінювалися основи політичного, економічного та церковно-культурного життя в Україні. Важливі зміни відбулися в організації Унійної Церкви та в церковному житті загалом. Як уже згадувалося, Антоній Ангелович зіграв важливу роль у цих змінах. Згідно також, яким було становище українського духовенства до часів Австрійської імперії, тобто за часів давньої Речі Посполитої — українське духовенство трактувалось як другорядне порівняно з латинським, і часто змушене було відбувати панщину для польських поміщиків, які таким чином зрівнювали їх із селянством. Освіта для українського духовенства майже не існувала, і тому священники навчалися практичного священства у своїх батьків-священиків чи в якоїсь іншої духовної особи. Таких священників називають “псалтирниками” - тими, хто отримував освіту лише “по Псалтирі”. В Україні діяло кілька василіянських семінарій, але вони готували священників насамперед для потреб василіянських монастирів.⁴⁰

Вже згадувалося, що він був дуже молодим, коли вступив до церковних кіл — коли йому було шістнадцять років і він навчався в Єзуїтській академії, його помітив львівський єпископ Лев Шептицький і найняв його на роботу, де він виконував різні канцелярські обов'язки. Коли у 1774 році у Відні було засновано Генеральну семінарію “Барбареум”, Антоній Ангелович став одним з перших її студентів. Закінчив філософію й богослов'я, а

⁴⁰ - Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 67.

також здобув ступінь доктора богослов'я. Повернувшись до Львова, львівський єпископ Петро Білянський висвятив його священником. Так розпочалася його робота на благо Церкви й народу.⁴¹

Коли в рамках реформ Австрійської імперії для покращення життя галичан було засновано Генеральну духовну семінарію, її першим ректором призначено Антонія Ангеловича. Через рік, у 1784 р., було засновано Львівський університет, і Ангелович передав ректорство Духовної семінарії Михайлу Шавницькому, а сам очолив кафедру догматики у новоствореному університеті. У 1787 р. цар Йосиф II перепризначив Ангеловича ректором духовної семінарії, і цього разу він пробув на цій посаді 8 років — аж до 1795 р. У 1785 р. його також іменовано каноніком львівської капітули.⁴² Його діяльності на посаді ректора львівської Генеральної духовної семінарії можна подякувати за значне підвищення рівня освіти, культурного виховання та національної свідомості нових поколінь греко-католицького духовенства. Студенти семінарії Ангеловича любили і поважали його, а світська та духовна влада ставилися до нього з повною довірою.⁴³ Одночасно з виконанням обов'язків ректора, він залишився викладачем догматичного богослов'я у Львівському університеті. Ці лекції також мали велике значення. На думку дослідника Паславського, “рівень його лекцій був досить високий. Заслугою А. Ангеловича перед українською богословською наукою слід вважати те, що він читав лекції з догматики по-українськи, що, без сумніву, було викликом часові, позаяк рівень розробки української наукової термінології (теж богословської) перебував тоді в зародковому стані”.⁴⁴ Немає сумнівів, що лекції Ангеловича з догматичного богослов'я поліпшували стан богословської термінології та сприяли її розвитку.

Тодішній перемишльський єпископ Максиміліан Рилло за життя вжив заходи, щоб його наступником став його генеральний вікарій Й. Шпонрінг. Але, в 1795 році, через рік після смерті М. Рилла, Франц II призначив Антонія Ангеловича перемишльським

⁴¹Ibid. с. 69.

⁴² Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василян, 1962., с. 161.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 71.

єпископом за заслуги у вихованні духовенства в духовній семінарії. Через рік, у 1796 р., він був висвячений перемишльським єпископом. На цій посаді він пробув дванадцять років, з 1796 по 1808 р. Наступні п'ять років він залишився в Перемишлі, але на посаді адміністратора єпархії. Він на цій посаді був до 1813 р., поки не призначено нового перемишльського єпископа М. Левицького.⁴⁵ Вже згадувалося, що він до призначення перемишльського єпископа Ангеловича викладав у Львівському університеті. Він також був призначений почесним ректором університету в 1796-1797 роках. Враховуючи те, що він тоді уже став перемишльським єпископом, Ангелович доручив управління університетом М. Гасаревичу, своєму найближчому співробітнику.

На той час, коли Ангелович був перемишльським єпископом, хоча й духовна семінарія працювала з метою підвищення рівня освіти Греко-Католицької Церкви, цей рівень все ще залишався досить низьким, особливо серед сільського духовенства. Вже згадувалося, що греко-католицьке духовенство в Галичині часто вважалося другорядним, і римо-католицькі священники часто змушували їх виконувати господарські роботи. Антоній Ангелович поставив перед собою завдання підвищити рівень освіти греко-католицького духовенства ще більше, а отже, підвищити їхній культурний рівень та повагу до самого духовенства, а також греко-католицького обряду й Церкви в цілому. Крім того, він прагнув досягти зміцнення економічного стану єпархії.⁴⁶

Зазначимо кілька заходів Ангеловича, вжитих задля досягнення його мети. Хоча Ангелович прагнув зберегти греко-католицький обряд у чистому вигляді, який Греко-Католицька Церква успадкувала від київської церковної традиції, йому приписують запозичення деяких елементів з латинського обряду, зокрема так званих монастрацій та суплікацій. Його відданість традиційному греко-католицькому обряду можна побачити в іншому випадку: у 1801 р. австрійський уряд підняв питання про перехід на

⁴⁵ Ibid. с. 71.

⁴⁶ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 162.

григоріанський календар, але тодішній єпископ Ангелович не прийняв пропозиції і захистив традиційний юліанський календар.⁴⁷

Наступним важливим моментом у житті та діяльності Ангеловича були його зусилля відновити митрополію.

Як уже згадано, після останнього поділу Польщі, Україна була розділена між двома імперіями. Коротко нагадаємо становище церковного життя Унійної Церкви в Російській імперії. У цій імперії Православна церква була уніфікованою та централізованою, та до своєї ієрархії включала самобутню Київську Митрополію. Унійна Руська Католицька Церква опинилася в гіршому становищі — її Верховний Глава знаходився за межами імперії, в Апостольській Столиці — Римі. Тодішня імператриця Катерина II намагалася виглядати захисницею християн усіх конфесій, але водночас її політика свідомо готувала конфлікт між українцями та поляками, православно-католицький конфлікт, що проявився на Коліївщині. Це повстання, яке відбулося в 1768 р., позначило початок примусової ліквідації Унійної Церкви. Через кілька років, у 1775 р., відбулася ще одна антиукраїнська подія — руйнування Запорізької Січі. Російська імперія заперечила свою причетність до цих подій і представляла свою політику як добровільний рух за об'єднання Унійної Церкви з Руською Церквою. На перший погляд здається, що Катерина II та австрійська імператриця Марія Терезія були схожими — майже одночасно проголосили рівність обох католицьких обрядів. У Варшавському договорі, підписаному 18 вересня 1773 р., Катерина II зобов'язалася забезпечити свободу діяльності Католицької церкви обох обрядів. Незабаром виявилось, що ці гарантії вводять в оману. Катерина II знаходила спільників навіть у католицькому духовенстві, зокрема єпископа римо-католицького обряду Станіслава Богуша Сестшенцевича. Він прагнув стати “російським папою” і мати владу над російськими католиками. За словами Михайла Гайковського, він намагався “зреформувати Римо-католицьку церкву в Росії за православним синодальним зразком і

⁴⁷ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 72.

знищити цілком Унійну Церкву візантійського обряду”.⁴⁸ Імператриця підняла його Могилівську єпархію до рівня митрополії і призначила його найвищою ієрархічною посадою в Римо-католицькій церкві в Росії. Апостольська Столиця не визнала його, але тиск російського уряду змусив Папу погодитися на підвищення Могилева до рангу архієпархії. Таким чином, Римо-католицька церква в Росії стала відданою і прирученою імперії.⁴⁹

Зростала загроза знищення Унійної Церкви. Утворилося “Місійне товариство”, роль якого полягала в об’єднанні уніатів з Православною церквою. Ця акція була успішною — за словами М. Гайковського, до першого поділу Польщі, Унійна Церква налічувала 12 мільйонів віруючих і 13 тисяч парафіяльних храмів, а “місіонери” повідомляли, що до православ’я “повернулося 1010090 віруючих, 1700 храмах та 1032 священників”.⁵⁰ Місійне товариство очолив Віктор Садковський, і він стверджував, що вірні та священники Унійної Церкви повинні залишити унію з Римом, оскільки вона нібито була об’єднана силою.

Одночасно імператриця скасувала ієрархічну структуру Унійної Церкви — замість унійних єпископств були сформовані православні, а їхніх єпископів було вилучено та направлено до російських православних монастирів. Це трапилося, серед інших, в унійних єпископатах в Луцьку, Мінську, Могилеві та Полоцьку. У 1795 році Київський митрополит Теодозій Ростоцький був усунений з посади указом Катерини II. Його відправили до Петербурга, де його тримали під домашнім арештом і забороняли виконувати пастирські обов’язки.⁵¹

Незважаючи на постійні переслідування Унійної Церкви та спроби опрацювання, її священники та віруючі все ще чинили опір. Наприклад, львівський унійний єпископ Петро Білянський придумав оригінальний контрзахід — розпорядився, щоб у парафіях, у яких насильно було відібрано храми (зокрема, в Поділлі), дозволялося служити Божественні

⁴⁸ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 23.

⁴⁹ Ibid. с. 21-22

⁵⁰ Ibid. с. 24.

⁵¹ Ibid. с. 25.

Літургії в приватних будинках, дозволяючи таким чином українським греко-католикам задовольняти їхні релігійні потреби. Апостольська Столиця намагалася зупинити руйнування Унійної Церкви, та шляхом листування та переговорів намагалися вплинути на антикатолицьку політику Катерини II. На жаль, спроби не увінчалися успіхом, і Папа Пій VI був змушений прийняти всі пропозиції Катерини II. Імператриця померла несподіваною смертю в 1796 році, і того ж року в російській частині України залишилося лише 170 унійних общин. Після смерті імператриці, Пій VI відправив до Росії посланника для врегулювання справ Католицької церкви в Росії. Наступник Катерини II, Павло I, погодився відновити Унійну Церкву, Київську митрополію, і всі єпархії, та гарантував терпимість до католиків. Цю політику заперечували синод Російської церкви та вже згаданий С. Сестченцевич, Глава Римо-католицької церкви в Росії. Тим не менш, дві унійні єпархії були успішно відновлені: у Луцьку й Бресті.⁵²

Хоча становище Унійної Церкви в Російській імперії покращилось, наступники Катерини II, Павло I та Олександр I, не повністю відмовилися від ідеї повного поглинання Унійної Церкви Православною. Особливо продовжувалося переслідування Василіянського ордену. Унійна Церква виявилася розділеною між василіянським та світським духовенством. Василіянський орден був насичений польською стихією, яка була відверто чужою та ворожою для українців. Навіть самі василіяни раніше визнавали занепад ордену, зокрема Київський митрополит Лев III Шептицький, як зазначає М. Гайковський, навіть писав Апостольській столиці, що “дехто із ченців ганяється за високими посадами, прислуговує світській владі, нехтуючи церковною дисципліною”. Через його заяву, львівським архієреєм призначено не василіанина, а світського священика — Петра Білянського. Перед смертю в 1796 р., імператриця Катерина II призначила Іраклія Лісовського унійним єпископом в Полоцьку, а згодом йому були підпорядковані всі залишки Унійної Церкви в російській Україні. Він намагався очистити східний обряд і реформувати церковне життя Унійної Церкви, сподіваючись, що таким чином врятує Церкву від руйнування Росією. Виявилось, що турбота Росії про чистоту обряду була лише черговим способом втручання в життя Унійної Церкви з наміром її

⁵² Ibid.

знищити. Тобто в Росії переслідування Унійної Церкви продовжувалося і після смерті Катерини II, хоча і менш інтенсивно.⁵³

Зовсім інакшою була ситуація в Галичині. Ситуація була не ідеальною, і хоча реформи імператора Йосифа II призвели до поліпшення стану Унійної Церкви в Галичині, їй все одно загрожувала та сама доля, яку вона зазнала в Росії. Вона опинилася за межами свого традиційного релігійного центру, і з цієї причини виникла потреба сформувати нову структуру Церкви. Справа розпочалася ще в 1774 р., коли тодішній львівський єпископ Лев Шептицький звернувся до Марії Терезії з проханням відновити Галицьку митрополію. Згодом, у 1790 р., львівський єпископ Петро Білянський та перемишльський єпископ Максиміліан Рило надіслали австрійському уряду лист про печальний стан Унійної Церкви в Галичині й Холмщині, описуючи стан духовенства та ін. елементів церковного життя. Вони запропонували цілу систему реформ, які б покращили умови життя духовенства, а також проекти відновлення Церкви. Цього вони хотіли досягти шляхом створення незалежного греко-католицького релігійного центру в Галичині — тобто оновленням Галицької митрополії. Дія була виправдана історично — було відомо, що ця митрополія вже існувала і була ліквідована, але також і політично, адже митрополит Київський і Галицький, Теодозій Ростоцький, був під домашнім арештом і був позбавлений можливості виконувати свої обов'язки. Австрійський уряд прихильно ставився до ідеї оновлення митрополії, особливо через виникнення ворожої агітації Росії. Росія прагнула захопити Галичину, Буковину та Закарпаття з релігійних міркувань, а Австрія сподівалася, що власна церковна структура буде заборону цієї ідеї.⁵⁴

Увагу імператора привернули наполеонівські війни та інші таємні інтриги, а проблему відновлення митрополії було відкладено. На початку XIX ст. стало очевидним, що Унійна Руська Церква в Росії була приречена на знищення. У той же час наполеонівські війни ще тривали. У Галичині відбувся конфлікт настроїв між галичанами польського, єврейського й українського походження — поляки стали на бік Франції, сподіваючись на відновлення Речі Посполитої в її колишніх межах, євреї обкладалися додатковими податками та симпатизували французам, а більшість українців стало на бік Австрії. Ситуація в Галичині

⁵³ Ibid. с. 25-27

⁵⁴ Ibid. с. 31-32

була нестабільною. Австрія шукала союзника і знайшла його в галицьких українцях. Відень розумів, що єдиною впливовою силою галичан українського походження була Церква та її духовенство, і австрійський уряд активно використовував цей факт для посилення свого впливу. З іншого боку, греко-католицьке духовенство вирішило використати добрі стосунки з Віднем. Зважаючи на стан Унійної Церкви в Росії, знову було розпочато справу впорядкування церковного життя, знову ж таки з метою відновлення Галицької митрополії. Виникла ще одна проблема: галицький губернатор був прихильником римо-католицького духовенства, та його справа Греко-Католицької Церкви не турбувала. Відповідальність покладалась на галицьке духовенство, тобто на львівського єпископа Миколая Скородинського, перемишльського єпископа Антонія Ангеловича та холмського єпископа Порфирія Важинського. Вони уповноважили батька каноніка Михайла Гасаревича та відправили до Відня, щоб порушити справу відновлення Галицької митрополії. Переговори пройшли успішно, і в Апостольську столицю було надіслано аргументований меморіал про необхідність відновлення митрополії. Рим хотів, щоб Київський митрополит Т. Ростоцький офіційно відмовився від єпархій, що потрапили під австрійську владу. А. Ангелович і М. Скородинський просили Київського митрополита назвати своїм наступником холмського єпископа П. Важинського, але під тиском Росії, Київський митрополит відмовився від цих прохань. Водночас, вони звернулися до австрійського імператора з проханням назвати П. Важинського першим Галицьким митрополитом. Таким чином, у разі смерті Т. Ростоцького, Важинський став би Київським митрополитом, а центр Київської митрополії перемістився б в Галичину і за російський кордон. На жаль, цього не вдалося здійснити, адже в 1804 р. П. Важинський помер, а на початку 1805 р. померли Т. Ростоцький та М. Скородинський. Антоній Ангелович залишався єдиним греко-католицьким єпископом в Галичині, а управління аж трьома єпархіями стало його відповідальністю. Обтяжений роботою, він попросив царя Франца I призначити нових єпископів для львівської та холмської єпархій. Цісар все ще був зайнятий іншими справами, й тому не відповів на прохання єпископа.⁵⁵ За таких обставин, латинське духовенство вирішило реалізувати свій план — львівський латинський митрополит К. І. Кіцький прагнув взяти в облогу тепер вакантні єпископські

⁵⁵ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василян, 1962., с. 163.

посади пропольськими кандидатами. У разі отримання архієрейських свячень, ці кандидати повинні були визнати зверхність латинського львівського митрополита, таким чином наділивши його “владою” над усіма католиками в Галичині. Єдиний греко-католицький архієрей на той час, Антоній Ангелович, наполегливо взявся за відновлення митрополії.⁵⁶

Ангелович та його найближчий співробітник Гасаревич розробили та представили пропозицію про відновлення митрополії цісарю Францу I, який схвалив пропозицію без змін у 1806 р. Згідно з цією пропозицією, Львівське єпископство мали піднести до гідності митрополії в складі трьох єпархій: львівської, перемишльської та холмської. Франц I запропонував Антонія Ангеловича митрополитом. Папа Пій VII затвердив номінацію і 22 лютого 1807 р. відновив митрополію спеціальною булою “In universalis Ecclesiae regimine”. Цією булою Папа Галицькому митрополиту Ангеловичу призначив ті самі права, якими користуються Київські митрополити. Урочиста інавгурація Антонія Ангеловича відбулася 25 вересня 1808 р.⁵⁷

Відразу після призначення митрополитом, Ангелович почав вживати заходи для поліпшення стану відновленої митрополії. Зазначимо деякі з його заходів. У тому ж році, коли він був інавгурований як митрополит, Ангелович виїхав до Відня, де розпочав переговори з цісарем, просивши зберегти доходи перемишльського єпископа ще кілька років і передати йому адміністрацію митрополичих маєтків: Крилос та Перегінсько. Цісар затвердив прохання лише частково — він передав йому маєтки в селі Уневі, але за умови, що митрополит сам оплатить суфраган.⁵⁸

Подальші заходи гальмували наполеонівські війни, які відбувалися з 1809 по 1812 р. Вищезазначені антицерковні настрої у Франції переросли у ворожість до Папи Пія VII, зокрема, Наполеон Бонапарт постійно погрожував Папі та призвів до того, що Папа

⁵⁶ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст.* // Антоній Ангелович. *Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 41-42

⁵⁷ - Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність* // Антоній Ангелович. *Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 72-73

⁵⁸ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василян, 1962., с. 163.

опинився в ув'язненні і його вивезено за межі з Апостольської Столиці. Як ми знаємо, не лише Апостольській столиці погрожував Наполеон. У 1809 р. Австрія й Англія створили коаліцію проти Франції, і в цьому ж році почалися військові дії. Митрополит Ангелович, твердий в австрійському патріотизмі, підтримав Габсбургів. У 1805 р. він видав послання духовенству та віруючим із закликом до вірності Австрії. Того ж року він видав дві брошури польською мовою, в яких розвінчав політику Франції щодо Австрії. Згодом він оприлюднив публікацію “Думки австрійського патріота над деякими статтями закордонних газет”. М. Гайковський зазначає, що в цій публікації він “розвінчав закиди французьких часописів про неспроможність Австрії вести війну, про безсилля австрійської армії, про повторну окупацію. (...) Владика українців відзначав, що французька армія готова до вторгнення і прагне знищити, розділити Австрію. Він закликав усі австрійські народи до мобілізації сил (...)”.⁵⁹ Публікація Ангеловича була опублікована польською, німецькою та французькою мовами і послужила морально-ідейною підтримкою Австрії у складних обставинах.⁶⁰ Як уже зазначалося, під час війни між Австрією та Францією галицькі поляки стали на бік Франції, а українці - на бік Австрії. Тому ці послання й публікації Ангеловича серед галицьких поляків викликали велике обурення. Вони не терпіли Ангеловича і невпинно намагалися йому помститися. Бажаючи зупинити його зусилля щодо відновлення митрополії, за посередництвом львівського губернського референта із церковних справ віденському уряду запропоновано підпорядкувати галицьке греко-католицьке духовенство, тобто єпископів, польському римо-католицькому архієпископу у Львові. Пропозиція була створена за зразком закарпатських греко-католицьких єпископів, які були підпорядковані Естергомським римо-католицьким архієпископам. Ангелович не звертав уваги на польські переслідування. Завдяки своїй діяльності, він уже користувався великим авторитетом у Відні і вжив додаткові заходи, щоб зірвати ці ідеї поляків.⁶¹

⁵⁹ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 51.

⁶⁰ Ibid. с. 50-51

⁶¹ - Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 74-75

Як зазначає М. Гайковський, “у період наполеонівських війн українці були розведені по різні боки воюючих сторін: частина галичан, рекрутованих польськими дідичами, воювала і гинула за Наполеона. Інша частина — з теренів Великої України, проливала кров за імперські інтереси Росії”.⁶² Як уже згадано, галицькі українці зазвичай не симпатизували Наполеону. Це було здебільшого тому, що митрополит Ангелович мудро порадив своїм віруючим не довіряти обіцянкам польської шляхти, адже що вони хотіли відновити старий порядок, і не вірити в пропаганду французької революції, оскільки це французам та іншим народам принесло лише кровопролиття. Він зосередив їх на підтримці Австрійської імперії, оскільки вона вже допомагала галицьким українцям та покращувала умови їхніх життів.⁶³

Воєнний стан імперії призвів до того, що політична ситуація на багатьох територіях Австрійської імперії, включаючи Галичину, була нестабільною і схильною до змін. Австрія опинилася в ситуації, коли вона мала проти себе майже всю західну Європу, Росію та Варшавське князівство. У 1809 р. австрійські війська зазнали поразки в Баварії, а Відень був окупований Наполеоном. Новоутворене Варшавське князівство окупувало Сандомир і рушило у напрямку Львова. Одночасно, Австрія зайняла території Сілезії та Угорщини. Через кілька тижнів, польські війська захопили Львів. Навіть у митрополичій палаті розтаборилися війська — точніше їхній генерал Рожецький. Він видав наказ, щоб усі костели та церкви визнавали владу Наполеона таким чином, що під час Святої Літургії вони мали згадувати не австрійського цесаря Франца I, а саме Наполеона. Ангелович коротко проконсультувався зі своїм співробітником М. Гасаревичем і рішуче відмовився від тої вимоги та прирік себе на ще більші переслідування. Маєтки митрополії та перемишльської єпархії було конфісковано, і його постійно шантажували та влаштовували обшук собору Св. Юра та інших митрополичих маєтків, нібито за підозрою, що митрополит організовує повстання проти поляків та ховає зброю в соборі або

⁶² - Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 58.

⁶³ Ibid. с. 59.

митрополичій палаті. Митрополиту ще загрожували й воєнним судом.⁶⁴ В таких життєвих умовах, в постійному страху, з постійними погрозами, нападами й обшуками, митрополиту було складно працювати, і все це призвело до хвороби, від якої митрополит згодом помер. Ангелович з його своїм ген. Вікарієм М. Гасаревичем вирішив, що заради здоров'я митрополита та його роботи буде краще таємно покинути Львів та приховатися на деякий час. Вони таємно покинули місто, ненадовго зупинившись у селі Лисиничі, де митрополит розв'язав львівський капітул, щоб той не зробив жодного необдуманого кроку під тиском поляків. Потім Ангелович і Гасаревич пішки пішли до Винників, в напрямку Карпат, щоб звідти дістатися до Закарпаття. Вони подорожували десять днів і дійшли аж до угорського кордону в селі Сенечів.⁶⁵ У той же час, польський уряд, виявивши, що митрополит не перебуває у своїй резиденції, видав наказ на арешт митрополита і пообіцяв значну грошову винагороду тому, хто допоможе знайти митрополита. Цей наказ дійшов і до Сенечева, керівник громади якого, К. Джулович, впізнав Ангеловича та Гасаревича, які зупинились у місцевого пароха Луки Сакчевича. Керівник Джулович заарештував Ангеловича і Гасаревича. Прохання пасторів та самих заарештованих не допомогло, і вони були передані польській поліції, яка відвезла їх до Стрия, де вони мали стати перед судом польської влади. Наступного дня до Стрия дійшла звістка про те, що австрійська армія відвоювала Львів. Перелякані польські урядовці звільнили Ангеловича та Гасаревича, та вони швидко повернулись до Львова. Все це сталося протягом п'ятнадцяти днів — 8 червня 1809 р. Ангелович та його вікарій покинули Львів, а 23 червня їх звільнили й повернули до Львова.⁶⁶ Цісар Франц I, вдячний за патріотизм Ангеловича до Австрійської імперії, навіть у такий важкий час, нагородив митрополита та його вікарія — Ангеловича нагородили великим хрестом ордену Леопольда, а Гасаревичу надали титул барона і нагородили відповідним орденом.⁶⁷ Перемога австрійської армії тривала недовго — через

⁶⁴ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 164.

⁶⁵ тепер село Семичив

⁶⁶ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 164.

⁶⁷ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 76.

кілька днів Львів та більша частина Галичини припали Росії. Через кілька тижнів частину Галичини повернено австрійській владі.⁶⁸

У цей жахливий 1809 рік уряд тричі змінювався за один місяць, і в результаті цих подій частина Тернопільщини припала Росії. Незважаючи на часту зміну державних кордонів, для митрополита Ангеловича догляд за паствою залишався пріоритетом. Щоб греко-католики цих територій не залишились без архієрейської опіки, Ангелович передав їх до Луцької єпархії. Деякі території Холмської єпархії потрапили під владу Пруссії, і для них Ангелович висвятив єпископа Ф. Цігановського. Він також висвятив нового єпископа перемишльської єпархії, М. Левицького, який згодом змінив Ангеловича на посаді львівського митрополита.⁶⁹

Повернувшись до Львова, митрополит почав нормалізувати життя митрополії, адже воно було розхитане постійними змінами на політичному плані. Він звернувся до царя з проханням призначити нового перемишльського єпископа та затвердити капітули у Львові та Перемишлі. Ангелович вважав свого співробітника М. Гасаревича найбільш підходящим для посади нового перемишльського єпископа, але у Відні у нього було надто багато ворогів. Після ще кількох труднощів, у 1813 році, цар призначив Михайла Левицького новим перемишльським єпископом, а митрополит Ангелович затвердив і висвятив. Окремими рескриптами цар затвердив львівський та перемишльський капітули та відновив стародавній митрополичий собор.⁷⁰

Прагнучи компенсувати втрату території Греко-Католицької Церкви, яка потрапила під владу Росії, Ангелович організував місіонерську діяльність греко-католицьких

⁶⁸ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 164-165

⁶⁹ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 61.

⁷⁰ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 77.

священиків на Буковині. Місіонери досягли там значних успіхів, і цісар Франц І заснував низку греко-католицьких парохій на Буковині, зокрема в Чернівцях та Сучаві.⁷¹

Ангелович також працював над вдосконаленням та реорганізацією львівської Генеральної духовної семінарії. У той час вона перебувала під наглядом світської влади. Ангелович звернувся до цісаря і в 1808 р. було прийнято цісарське рішення, яке передало правління семінарії митрополиту.⁷²

Ангелович намагався повернути маєтки митрополії, які були конфісковані під час польської окупації в 1809 р. і тепер належали польським магнатам. Він не мав особливого успіху в цих планах. Як зазначає уже згаданий дослідник Паславський, “в ті часи митрополичий і єпископські уряди утримувалися не за рахунок пожертвувань вірних, які у своїй більшості були убогим панщизняним селянством, а з доходів окремих маєтків, лісових і земельних посіlostей, що ще в незапам'ятні часи були даровані Церкві руськими князями й затверджені польськими королями. Тому боротьба за володіння цими посіlostями була до суті боротьбою за виживання Церкви”.⁷³ Аж до своєї смерті він намагався повернути або відшкодувати ці маєтки, але повернути вдалося лише частину.

За місяць до своєї смерті Ангелович відчув, що наближається кінець, і тому побожно прийняв останні св. Тайни в присутності всього катедрального духовенства. Перший митрополит відновленої Галицької митрополії помер 9 серпня 1814 р. у віці всього 58 років. 12 серпня відбувся похорон митрополита на Городецькому цвинтарі під проводом перемишльського єпископа М. Левицького і жовківського архімандрита Ю. Здюшинського та у присутності найвищих урядових чиновників.⁷⁴ Як уже згадано, цвинтар згодом було ліквідовано, і ніхто не зміг знайти могилу митрополита Антонія Ангеловича.

⁷¹ Ibid.

⁷² Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 166.

⁷³ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 77.

⁷⁴ Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василіян, 1962., с. 166.

У пізніші часи виявлялася також байдужість до Ангеловича, яка часом переросла в критику. Наприкінці XIX і на початку XX ст. Іван Франко оцінив його негативно — він писав, що Ангелович не був справжнім українським патріотом. Інші культурні та політичні діячі також негативно оцінювали Ангеловича — дехто звинувачував його в тому, що він не дбав про українську мову, а дехто — в тому, що він мало того зробив для освіти та шкільництва. Однак, згадаймо часи, в яких Ангелович жив і діяв — дуже нестабільні, воєнні часи, у яких політична ситуація постійно змінювалася. Ангелович був міцно прив'язаний до Греко-Католицької Церкви і все життя працював на благо Церкви. Як зазначає історик І. Назарко, “Ангелович поклав тривкі основи під ту митрополію, що на протязі дальших 150-ти літ сталася оборонною вежею, за якою збереглася не тільки (українська) католицька віра, але й (українська) національність”.⁷⁵

Цю байдужість діячів культури XIX і XX століть І. Паславський пов'язує з радикальними поглядами цих діячів, і зокрема щодо Івана Франка зазначає, що його ставлення до Ангеловича можна пояснити його загостреним антиклерикалізмом і тим, що він, як і інші діячі, підійшли до цієї оцінки з точки зору розвитку народної мови та літератури. Це правда, що з 1809 по 1813 р. не видано жодної української книги, але це не провина Ангеловича. Правда також, що Ангелович не завжди користувався українською мовою — це теж не його провина, а умов цих часів. На відміну від української мови, яку вважали “хлопською”, польська незабаром стала “культурною” мовою. Це ставлення було настільки розповсюдженим, що навіть найбільші патріоти та українські культурні діячі, такі як митрополит Ангелович та його співробітник М. Гасаревич, писали та виголошували звернення та проповіді польською, латинською, німецькою чи французькою мовами.⁷⁶ Франко негативно оцінив діяльність Ангеловича, не розуміючи, як зазначає І. Паславський, що “історичне призначення А. Ангеловича було не в тому, щоб налагоджувати літературну працю на пустому місці, а в тому, щоб з часом заповнити це місце освіченими людьми, які б змогли взятися за цю працю вже в другому чи третьому

⁷⁵ Ibid. с. 167.

⁷⁶ Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 21.

поколінні”.⁷⁷ Ангелович, здається, відчував це своє призначення і тому спрямовував свої зусилля на організацію та влаштування Генеральної духовної семінарії й Руського інституту. Саме це, мабуть, найбільша заслуга Ангеловича задля української мови та культури. Важливо зазначити, що згодом Франко змінив свою оцінку митрополита і заявив, що відновлення Галицької митрополії було головним поштовхом для зростання народного шкільництва в Галичині, розвитку мови та історичних студій, появи яскравої української літератури, та зміцнення Української Греко-Католицької Церкви.⁷⁸

Ангелович також має великі заслуги в історії українського Львова. Завдяки йому, Львівське єпископство було зведено до рангу архієпархії, а згодом Львів став столицею Галицьких митрополитів, і таким чином було встановлено українську присутність у цьому місті.

Безперечно, його роль у відновленні Галицької митрополії є ще одним із його найбільших успіхів. Історики зазначають, що ця подія мала вирішальне значення для соціально-церковного життя галицьких українців, оскільки, по-перше, вона зірвала плани польських чиновників підпорядкувати галицькі греко-католицькі єпархії львівському латинському митрополиту, а натомість утвердила значення Греко-Католицької Церкви, піднявши її до рівня митрополії, а по-друге, зберегла і розширила спадкоємність Київської Церкви в той час, коли їй загрожувала ліквідація. Таким чином, відновлення Галицької митрополії врятувало всю Греко-Католицьку Церкву від неминучого ієрархічного та структурного краху.⁷⁹

Незважаючи на те, що Ангелович був дуже значущим діячем культури кінця XVIII — початку XIX століть, про його життя та діяльність писало небагато дослідників та істориків. Про нього згадується в деяких книгах, які описують історію українських греко-католицьких митрополій, таких як раніше згадана книга І. Назарка “Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси”, в якій автор описує долю обох митрополій та дає

⁷⁷ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 80.

⁷⁸ *Ibid.* с. 79-80

⁷⁹ *Ibid.* с. 81.

коротку біографію кожного митрополита, в тому числі Антонія Ангеловича. Далі, також вже згадувана книга М. Гасаревича та І. Паславського “Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність” становить важливе джерело інформації про життя Ангеловича. Цю книгу було видано в 2006 р. і складається вона з трьох доповідей з ювілейних урочистостей, присвячених 250-річчю від дня народження Антонія Ангеловича. Вступний текст — доповідь архієпископа львівського І. Возняка, в якій він коротко описує біографію Ангеловича та його значення для Української Греко-Католицької Церкви. Другий текст, автора М. Гайковського під назвою “Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII — XIX ст.”, містить огляд політичних подій у Європі за часів Ангеловича. Третій текст, автора І. Паславського “Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність” — текст, в якому автор дає детальний опис життя і діяльності Ангеловича. Автор починає з біографії Антонія Ангеловича, зазначаючи його походження, сім'ю, освіту та подробиці з початку його життя. Далі він описує його життя, процес прибуття до єпископської посади, а потім до посади митрополита, та його зусилля щодо поліпшення стану Греко-Католицької Церкви в Галичині, насамперед його зусилля щодо оновлення Галицької митрополії. Описуючи зусилля Ангеловича щодо поліпшення церковного життя в Галичині, автор подає політичний контекст часів Ангеловича та намагається пояснити труднощі, що заважали його ідеям. Саме цей текст був основою даної дипломної роботи. Повний текст подано нижче, а також проаналізовано проблеми з перекладом цього тексту хорватською мовою.

4. Переклад тексту “АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ: ЖИТТЯ, СЛУЖІННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ” І. ПАСЛАВСЬКОГО

4.1. Переклад тексту хорватською мовою

Ivan Paslavs'kyj. *Antonij Anđelovyč: život, služba, djelatnost*

Na prijelomu 18. i 19. stoljeća na horizontu društveno crkvenog života Galicije pojavljuje se ličnost koja je uspjela ući u povijest Ukrajinske Crkve kao prvi primas 1807. godine obnovljene Galicijske mitropolije. To je Antonij Anđelovyč – doktor teologije, organizator i rektor Općeg duhovnog sjemeništa u Lavovu, profesor i rektor Sveučilišta u Lavovu, carsko kraljevski tajni savjetnik, isprva episkop Peremyšlja, a kasnije lavovski arhiepiskop i galicijski mitropolit.

Antonij Anđelovyč živio je, stvarao i djelovao u vrijeme kad su se radikalno mijenjale osnove političkog, ekonomskog i crkveno kulturnog života ukrajinskog naroda. Podsjećamo da su to bila vremena podjela davne poljske države, vrijeme Napoleonskih ratova, i period kada se stvarao novi politički ustroj Europe, koji je neizmijenjen postojao cijelo stoljeće – sve do početka 20. stoljeća.

Kao rezultat podjele Poljske 1772., 1793. i 1795., cijela je desna obala Ukrajine pala pod vlast tadašnje dvije europske sile: Kyjivščyna, Istočno Podillja i Volyn' pripali su Ruskom Carstvu, a Galicija i Zapadno Podillja ušli su u sklad Habsburške Monarhije (Zakarpattja je tada već pripadalo Habsburškoj Monarhiji).

Ova nova, nasilna podjela ukrajinske zemlje među više sila odrazila se na budućnost njezinih autohtonih stanovnika – Rusyna-Ukrajinaca. Ukrajinsko stanovništvo s područja koja su pripala Ruskom Carstvu odmah je podvrgnuto etničkom i duhovnom genocidu: službeno im je oduzet vlastiti nacionalni identitet tako što su proglašeni dijelom „velikog ruskog naroda od Kamčatke do Karpata”. Realizaciji te perverzne ideje podređena je cijela ekonomska i kulturna politika nove moskovske vlasti na preuzetim zemljama Ukrajine. Počeo je usmjeren napad na Unijatsku Crkvu kao duhovnu kvintesenciju ukrajinstva. Nemamo vremena i mjesta kako bismo temeljito sagledali tragičnu sudbinu Grkokatoličke Crkve pod novom moskovskom vlašću, no reći ćemo da su već na početku 19. stoljeća njezina prava bila ograničena toliko, da je malo tko

sumnjao da će doći do njezine potpune zabrane na području Ruskog Carstva. Djelatnost Kijevske unijatske mitropolije svedena je na minimum. Likvidacija je bila samo pitanje vremena.

U sasvim drugačijoj povijesno političkoj situaciji našli su se Galicija i dio Podillja i Holmščyne, gdje je umjesto stare, istrunule Poljske došla dinamična Habsburška Monarhija sa svojim kultom zakona i reda. Saznavši neočekivanu činjenicu da u nekadašnjem „kraljevstvu Galicije i Volodymyrije” osim Poljaka žive još i Rusyni, i to u velikom broju, nova bečka vlast odmah je na njih skrenula svoju pozornost. Uz to, ispostavilo se da se ti Rusyni, iako su katolici (duhovnim vođom smatraju rimskog Papu) svojim obredima i liturgijom bitno razlikuju od Poljaka katolika. Razliku među Poljacima i Ukrajincima u Galiciji austrijska se vlada trudila ne okretati u korist jednog od etnosa, već upravo suprotno – pružili su oboma mogućnost slobodnog razvoja. S tim su ciljem austrijski carevi s kraja 18. i početka 19. stoljeća u Galiciji ostvarili niz ekonomskih, crkvenih i prosvjetnih reformi koje su imale dugoročne posljedice. Reformatorske mjere prosvijećenih austrijskih careva, točnije Marije Terezije i Josipa II, izravno su zahvatile dvije društvene skupine koje su zadržale svoj rus'ki (ukrajinski) identitet: seljake i unijatsko svećenstvo. Što se tiče galicijskog seljaštva, najvažnija mjera koju je uvela austrijska vlada bilo je oštro stezanje feudalnih posjeda i ograničavanje vlastelinske zlouporabe.

Što se tiče ukrajinskog svećenstva, ono je s dolaskom Austrije slobodnije disalo. U vrijeme stare Poljske svećenstvo se obično tretiralo kao manje vrijedno (u usporedbi s latinskim) te se uspoređivalo sa seljaštvom. Štoviše, poljski su vlastelini prisiljavali unijatsko svećenstvo na obradu feudalne zemlje. O ikakvom obrazovanju, makar srednjem, naši su svećenici samo mogli sanjati jer nije bilo odgovarajućih škola. Župnici su bili takozvani „psaltyrnyky”, dakle oni koji su obrazovanje stjecali samo „po Psaltiru”, učeći se praktičnom svećenstvu od svog oca svećenika ili kod nekog drugog duhovnika. Tih nekoliko bazilijanskih⁸⁰ duhovnih sjemeništa koja su djelovala na području ukrajinskih zemalja nisu rješavala probleme jer su se kod njih pripremali pastori prije svega za potrebe bazilijanskog reda, dakle za manastire.

Prvo što je austrijska vlada napravila za ukrajinsko svećenstvo bilo je to, da je u pravima izjednačila Unijatsku Crkvu s Latinskom. To je predstavljeno u novoj službenoj terminologiji: 1774. godine carica Marija Terezija uvela je nove termine: grkokatolici – za Ukrajince unijate, i

⁸⁰ Bazilijani – grkokatolički svećenički red sv. Bazilija Velikog, nastao 1596. godine u sklopu Brestske crkvene unije.

rimokatolici – za latinske katolike. Uređenje terminologije svjedočilo je da vlast priznaje ravnopravnost grčkog, tj. bizantskog, obreda s rimskim, tj. latinskim. Istovremeno je austrijska vlada uvela niz praktičnih mjera vezanih uz poboljšanje društvenog i obrazovnog statusa grkokatoličkog svećenstva. Prije svega, oslobodili su svećenike od kmetstva, dopustili im da stvore teološke katedre na biskupskim fakultetima u Lavovu i Peremyšlju, naredili da se osnuju duhovne i župne škole. Od tog je trena obrazovanje grkokatoličkog svećenstva postavljeno na državnu razinu. Po naredbi carice Marije Terezije 1774. godine u Beču je pri grkokatoličkoj crkvi sv. Barbare osnovano duhovno sjemenište, takozvani Barbareum, gdje su se trebali obrazovati kandidati za svećenike iz Galicije i Zakarpatja, ali i ostalih grkokatoličkih dijelova Habsburške Monarhije. Za devet godina, 30. lipnja 1783. godine, u Lavovu je carskim ukazom otvoreno Opće duhovno sjemenište za pripremu svećenstva svih grkokatoličkih eparhija Austrije. Iduće godine, 1784., osnovano je Lavovsko sveučilište koje je – bitno je naglasiti – stvoreno za autohtono stanovništvo Galicije (No zatim je, snagom svoje ekonomske i obrazovne prednosti, galicijska poljska manjina uspjela postupno preuzeti u svoje ruke upravu i kadrovsku službu te prve više svjetovne škole na galicijskom području, tako da je, usprkos svoj povijesnoj logici, Lavovsko sveučilište, koje je na kraju 18. stoljeća osnovao austrijski car Josip II, dobilo naziv po poljskom kralju iz sredine 17. stoljeća, Janu Kazimiru). Konačno je 1787. godine na Općem duhovnom sjemeništu osnovan takozvani „Rus'ki Institut” (Studium Ruthenum), na kojem su studenti pohađali smjer na ukrajinskom jeziku, savladavajući sveučilišni program filozofije i teologije. Taj je institut postojao do 1809. godine.

O tim je postupnim promjenama, koje su se događale u galicijskom društvenom i crkvenom životu na kraju 18. stoljeća i početku 19., pisao poznati ukrajinski povjesničar i publicist, Ivan Lysjak-Rudnyč'kyj: „Pozitivne reforme, koje je provela austrijska vlada, podigle su obrazovni i društveni stupanj grkokatoličkog svećenstva. Istovremeno je utjecaj austrijskog ‘jozefinizma’ dao Grkokatoličkoj Crkvi mogućnost da se riješi poljskih okova. Tada je postala sposobna preuzeti na sebe ulogu ukrajinske nacionalne crkve”.

A to, što je Grkokatolička Crkva postala sposobna preuzeti ulogu ukrajinske nacionalne crkve ukrajinskog naroda, ogromna je zasluga Antonija Anđelovyča.

Antonij Anđelovyč rodio se 14. travnja 1756. godine u selu Ğrynevi blizu Lavova, koje je tada bilo dio Bobrec'kog povita, a sad pripada Pustomitivs'kom rajonu. Tamo je njegov otac

Jakiv bio pastor i ščyrecki dekan. Datum njegova rođenja različito je naveden u različitim izvorima. Tako Dmytro Blažejovs'kyj ističe kako papinski godišnjak *Annuario Pontificio* iz 1797. g. kao datum rođenja Anđelovyča navodi 15. travnja 1757. godine. No sam D. Blažejovs'kyj smatra da je 14. travnja 1756. godine točniji datum. Oslanja se na autentičan izvor – popis prvih studenata bečkog Barbareuma, koji navodi informacije o datumu i mjestu rođenja svakog studenta, podrijetlo, eparhijsku pripadnost, vrijeme pristupa sjemeništu te završetak studija. Među prvim je studentima, kao što znamo, bio i A. Anđelovyč. Taj datum je prihvaćen jer je potvrđen nizom izvora, a konkretno jednim lavovskim starim spisom iz 1791. godine. Radi se o pjesmama u čast A. Anđelovyča koje je napisao i izdao tadašnji profesor Lavovskog sveučilišta, poznati ukrajinski filozof Petro Lodij, pod nazivom „Onomastikon velikom gospodinu Antoniju Anđelovyču [...] dana 14. travnja Petra Lodija” (Lavov. Tiskara Stavropiğijskog instituta, 1791.). Te su se ode i hvalospjevi u stihu poklapale s datumom rođenja Anđelovyča i naveden datum „14. travnja” jasno govori sam za sebe. Što se tiče godine rođenja A. Anđelovyča, *Annuario Pontificio* je jedino izdanje koje navodi 1757. godinu, dok svi ostali autori koji su pisali o Anđelovyču jasno navode 1756. kao stvarnu godinu njegova rođenja.

Na temelju raznih arhivskih i pismenih informacija povjesničari su saznali da je Antonij Anđelovyč imao sestru Martu i brata Andrija. Andrij se također upisao u kulturnu povijest ukrajinskog Lavova: 1798. godine postao je članom Stavropiğijskog instituta. Nadalje, nekad oko 1790. godine završio je studij na Lavovskom sveučilištu, i stekao više teološko obrazovanje. Ipak, nije se zaredio, već je nastavio studij na pravnom studiju i 1798. godine na Lavovskom sveučilištu dobio diplomu doktora prava, a iduće, 1797. godine postao je profesor kanonskog zakona na istom tom sveučilištu. Sačuvano je nekoliko tiskanih djela Andrija Anđelovyča na latinskom jeziku.

No vratimo se Antoniju Anđelovyču. On se isprva školovao u Lavovskoj jezuitskoj akademiji, poznatoj po tome što se u njoj u svoje vrijeme školovao hetman Boğdan Hmeljnyč'kyj. Budući crkveni djelatnik učio je vrlo uspješno. S nepunih šesnaest godina svojim je znanjem privukao pozornost tadašnjeg lavovskog episkopa Leva Šeptyč'kog, koji je počeo pozivati vrijednog mladića da obavlja razne uredske poslove. Svoja daljnja teološko-filozofska znanja A. Anđelovyč produbljavao je na novostvorenom grkokatoličkom sjemeništu „Barbareum” u Beču. U prosincu 1775. godine bio je među 14 kandidata duhovnog reda iz

Lavovske i Peremyšljanske eparhije koji su tamo počeli studij, koji je završio 20. 7. 1781. godine i time stekao akademsku titulu doktora teologije. Iste se godine A. Anđelovyč vratio u Lavov i primio prvi stupanj sakramenata od tadašnjeg lavovskog episkopa Petra Biljanskog. Zaredio se 2. travnja 1783. godine. Kao što piše jedan od istraživača, „pokraj tog episkopa, Antonij Anđelovyč počeo je naporno raditi za dobrobit crkve i zavičaja”.

U to je vrijeme, kao što je već spomenuto, austrijska vlada započela niz mjera usmjerenih na reformu crkvenih odnosa u Galiciji. Jedna od prvih i najvažnijih institucija koje je osnovala austrijska vlada u Lavovu bilo je Opće duhovno sjemenište za pripremu grkokatoličkog svećenstva (1783. g.). Kao prvi rektor sjemeništa postavljen je Antonij Anđelovyč. Sva težina prvih organizacijskih koraka pala je na leđa mladog svećenika. Međutim, već iduće, 1784. godine, on predaje rektorstvo sjemeništa Myhajlu Ščavnic'kom, dok on postaje voditeljem Katedre za dogmatiku na novoosnovanom Lavovskom sveučilištu. Kolegij iz dogmatske teologije predaje prema sistemu Bartijera. Istovremeno, Antonij aktivno sudjeluje u radu raznih odbora i povjerenstava, koje su se bavile uređenjem važnih dijelova obrazovnog i religiozno-crkvenog života države.

Od 1787. godine Antonij Anđelovyč ponovno je rektor Općeg duhovnog sjemeništa. Zahvaljujući njegovim naporima, broj polaznika sjemeništa neprestano je rastao, pa je tako u 90-im godinama 18. stoljeća u njemu studiralo čak 320 studenata godišnje. Pod njegovim vodstvom pripremljene su stotine mladih svećenika, koji su svojom razinom obrazovanja i kulturnog odgoja stajali i za glavu više od svojih starijih braće svećenika, takozvanih „psaltyrnyka”. No, kako ispravno zaključuje povjesničar i bibliograf Ivan Levyc'kyj, stupanj nacionalne svijesti tih mladih, obrazovanih svećenika još je uvijek bio dosta nizak. No postupno, stjecanjem šireg europskog obrazovanja među zidovima Općeg duhovnog sjemeništa, nova pokoljenja grkokatoličkog svećenstva sve su se više približila narodu, te su sve dublje brinula o njihovim problemima i pitanjima. I duh romantizma, koji je tada obuzeo duhovni život Europe, izveo je polaznike sjemeništa na put naroda. Već u 30-im godinama 19. stoljeća, Lavovsko duhovno sjemenište iznjedrilo je nacionalni i kulturni fenomen „Rus'ke Trijcje”⁸¹, njegovih polaznika Markijana Šaškevyča, Ivana Vağylevyča i Jakova Ğolovac'kog. Bez nesebičnog djelovanja za

⁸¹ Rus'ka Trijcja - galicijska književna skupina na čelu s M. Šaškevyčem, J. Ğolovac'kym i I. Vağylevyčem. Osnovana je krajem 1820-ih godina te se bavila nacionalno-kulturnim preporodom u zapadnom dijelu Ukrajine.

dobrobit naroda prvih djelatnika i diplomiranih studenata sjemeništa, taj epohalni duhovni skok bio bi nemoguć.

Kad je drugi put stao na čelo duhovnog sjemeništa, Antonij Anđelovyč nastavio je predavati dogmatsku teologiju na Lavovskom sveučilištu. Stupanj njegovih predavanja bio je vrlo visok. Zaslugom A. Anđelovyča u području ukrajinske teološke znanosti treba istaknuti to, da je on držao predavanja dogmatike na ukrajinskom jeziku, što je, bez sumnje, bilo izazov tadašnjem vremenu, budući da je stupanj razvijenosti ukrajinske znanstvene terminologije (pa tako i teološke) tada bio u početnoj fazi. Ukrajinski profesor uživao je na sveučilištu opći autoritet, o čemu svjedoči činjenica da je izabran za rektora za 1796./1797. akademsku godinu. U to vrijeme još je bio u redu episkopa Peremyšlja, pa je funkcije izravnog upravljanja sveučilišnim poslovima prepustio svome najbližem suradniku, poznatom učenjaku i povjesničaru, doktoru Myhajlu Ğarasevyču.

Episkopom Peremyšlja Antonij Anđelovyč postao je u veljači 1796. godine. Njegov prethodnik na peremyšljanskom episkopskom mjestu, Maksymilijan Ryllo umro je 1794. godine. Nakon kratkog odugovlačenja s odabirom novog episkopa, koje je bilo povezano s traženjem prikladnog kandidata, car Franjo II. imenovao je 6. srpnja 1795. godine Antonija Anđelovyča episkopom Peremyšlja. Tadašnji kijevski mitropolit Teodosij Rostoc'kyj odobrio je tu nominaciju i 14. veljače 1796. godine u katedrali sv. Jurja u Lavovu, lavovski episkop Petro Biljans'kyj, arhiepiskop armensko-katoličkog reda Jakob Tumanovyč, i holmski grkokatolički episkop Porfirije Važyns'kyj, delegat mitropolita Rostoc'kog, zaredili su Antonija Anđelovyča za episkopa. Za tjedan dana, 21. veljače, novi episkop je svečano krenuo prema svojoj rezidenciji u Peremyšlju i pristupio dužnosti upravljanja tom drevnom eparhijom.

Antonij Anđelovyč neposredno je upravljao peremyšljanskom eparhijom dvanaest godina: 1796 – 1808. Čak i nakon što je postao lavovski arhiepiskop i galicijski mitropolit, još je pet godina bio administrator te eparhije, sve dok u rujnu 1813. godine Peremyšlj nije dobio novog episkopa, Myhajla Levyc'kog.

U djelatnosti Antonija Anđelovyča na mjestu episkopa Peremyšlja povjesničari izdvajaju dva glavna elementa: prvi je njegov naporan rad usmjeren na ojačavanje ekonomskog stanja eparhije, a drugi su njegove mjere koje su trebale podići razinu autoriteta grkokatoličkog obreda

i podići opći kulturni stupanj seoskog svećenstva. Pripisuje mu se uvođenje nekih elemenata posuđenih iz latinskog kršćanstva u liturgijsku praksu, točnije takozvani monstracij i suplikacij. Ipak, u temeljnim pitanjima episkop Antonij bio je nepokoriv u obrani istočnog (grčkog) obreda, koji je Grkokatolička Crkva naslijedila od kijevske crkvene tradicije. Na primjer, kada je na početku 19. stoljeća austrijska vlast ponovo postavila pitanje o prelasku na gregorijanski kalendar, episkop Anđelovyč čvrsto je stao u obranu tradicionalnog julijanskog kalendara, te je kao rezultat problem kalendara na dugo vrijeme utihnuo.

Progon Grkokatoličke Crkve u Rusiji, postupno ograničavanje prava Kijevske unijatske mitropolije, koje je počelo još za vrijeme carice rodom Njemice, Katarine II, prisililo je crkvene krugove Galicije da razmisle o svom zakonskom i kanonskom mjestu u austrijskoj državi. U Rusiji je sve ukazivalo na to, da će Kijevska unijatska mitropolija, kad-tad, biti likvidirana. Nastala je potreba da se uredi crkveni život Galicije u skladu s novom političkom situacijom. Tako je nastala ideja da se obnovi davna Galicijska mitropolija kojoj je centar bio u Lavovu. Već se lavovski episkop Lav Šeptyc'kyj (1749.-1779.), uz posredništvo svoga povjerenika, kanonika Ivana Gudze, 1774. godine obratio carici Mariji Tereziji s molbom da se obnovi Galicijska mitropolija. Prošlo je pet godina i sa sličnom molbom se vlasti u Beču obratilo i galicijsko namjesništvo. Iste te, 1779. godine, pojavio se projekt da se mukačevskog grkokatoličkog episkopa Andreja Bačins'kog premjesti u Lavov i imenuje mitropolitom. U 90-im godinama 18. stoljeća problemom obnavljanja Galicijske mitropolije aktivno su se bavili episkopi Petro Biljans'kyj i Mykolaj Skorodyhs'kyj, te episkopi Peremyšlja Maksymilijan Ryllo i Antonij Anđelovyč. No, do 1805. godine svi su pokušaji obnavljanja Galicijske mitropolije u visokim institucijama u Beču i Rimu naišli su na jednu prepreku: još je živio, iako u kućnom pritvoru u Peterburgu, kijeviski mitropolit Teodosij Rostoc'kyj. Tek se tada, kad je on umro (25. 1. 1805.), problem Galicijske mitropolije pokrenuo s mjesta. Posao je uspješno završio episkop Peremyšlja Antonij Anđelovyč, koji je nakon smrti holmskog episkopa Porfyrija Važyns'kog (9. 3. 1804.) i lavovskog episkopa Mykolaja Skorodyns'kog (23. 5. 1805.) ostao jedini grkokatolički episkop u cijeloj Galiciji.

Dalje se situacija razvijala na sljedeći način: 11. rujna 1806. godine car Franjo I. bez izmjena je odobrio prijedlog o obnovi Galicijske mitropolije, koji su pripremili Antonij Anđelovyč i njegov najbliži saveznik Myhajlo Ğarasevyč. Predložio je papi Piju VII. da podigne

Lavovsku eparhiju na razinu mitropolije u skladu tri vladajuće eparhije: Lavovskom arhieparchijom, Peremyšljanskom i Holmskom eparhijom. Car je molio da se za lavovskog arhiepiskopa i galicijskog mitropolita postavi Antonija Anđelovyča. Papa Pio VII. se složio i posebnom Bulom od 22. veljače 1807. godine pod nazivom „In universalis Ecclesiae regimine” obnovio je Galicijsku mitropoliju, odobrio kandidata i priznao mu sva prava koja su imali kijevski mitropoliti. Svečana inauguracija Antonija Anđelovyča na mjesto galicijskog mitropolita održala se 25. rujna 1808. godine.

Arhiepiskopska djelatnost Antonija Anđelovyča na mjestu visokog galicijskog mitropolita događala se u vrlo nepogodno vrijeme. Upravo je tada vrhunac dosegao međunarodni konflikt između Austrije i napoleonske Francuske. Sudbina se osmjehivala malo jednoj, malo drugoj strani, no konstantan rat nije mogao biti pogodan za normalan razvoj državnih, društvenih i crkvenih institucija. U Galiciji je period napoleonskih ratova bio specifičan. Galicijsko društvo naglo se podijelilo u pogledu političkih simpatija: Poljaci, uhvaćeni u iluziju o obnavljanje nezavisne Rzeczpospolite sa starim granicama, otvoreno su stali na stranu neprijatelja Austrije, Francuske. Njihove su vojne formacije postale udarna sila napoleonske vojske. No Ukrajinci su, uzevši u obzir svoj nezavidni položaj u staroj Poljskoj i korisne promjene koje je u Galiciji provela nova bečka vlast, skoro jednoglasno stali na stranu Austrije. Tome je u velikoj mjeri pomogla i pozicija Grkokatoličke Crkve, čije je mišljenje izraženo preko osobe A. Anđelovyča, koji je otvoreno izjavio vjernost Habsburškoj Monarhiji.

Dana 25. listopada 1805. godine, kao peremyšljanski vođa i u to vrijeme jedini grkokatolički episkop u cijeloj Galiciji i Holmšćyni, A. Anđelovyč objavio je pismo za svećenstvo i vjernike, u kojem je pozvao na vjernost austrijskom prijestolju, potaknuo molitvu za uspjehe austrijske vojske te bilo kako pomagati svojoj domovini – Austriji. U vladinim krugovima u Beču to su pismo primili sa zadovoljstvom, no istovremeno je u okrugu galicijskih Poljaka izazvalo veliko komešanje. No A. Anđelovyč je, ne obazirući se na negativno mišljenje Poljaka o njemu, nastavio pokazivati svoj austrijski patriotizam. Iste godine, 1805., u Lavovu bez potpisa izdaje dvije brošure na poljskom jeziku, u kojima kritički prikazuje agresivnu politiku Francuske usmjerenu na Austriju. Godine 1809., koja je bila dramatična za H. Monarhiju, galicijski mitropolit A. Anđelovyč piše i tiska u Lavovu na francuskom, njemačkom i poljskom jeziku polemičku brošuru „Zapažanja austrijskog patriota o nekim publikacijama u stranim

novinama”, u kojoj staje u obranu Austrije od napada upornih francuskih novinara. Govori da je Austrija mirna država, ali ima dovoljno snage i načina da se zaštiti. A. Anđelovyč iskreno se veselio svakoj pobjedi austrijske vojske. Sačuvan je njegov oduševljen opis povijesno poznate „Bitke naroda” koja se dogodila pod Leipzicom 1813., te je u njoj francuska vojska doživjela poraz.

Ne treba nas šokirati taj gorući patriotizam galicijskog mitropolita prema Austriji. On je uzrokovan objektivnim povijesnim okolnostima, u kojima se našla Galicija na prijelomu 18. i 19. stoljeća. Nakon dugogodišnje poljske vladavine, koja je dovela do gotovo potpune ekonomske i kulturne degeneracije ukrajinskog etnosa, Galicija je u sretnom spletu okolnosti ušla u sastav države u kojoj je vladao zakon i red. Već smo govorili o tim radikalnim reformama koje je provela austrijska vlast u svrhu poboljšanja ekonomske i kulturne pozicije galicijskih Rusyna Ukrajinaca. Plodonosni rezultati tih reformi postali su osjetni u 19. stoljeću, kad se iz krugova grkokatoličkog svećenstva izuzetnim tempom počela rađati svjetovna ukrajinska inteligencija, zahvaljujući čijoj obrazovnoj djelatnosti se Galicija pretvorila u svojevrsan općeučajinski Pijemont. Prvi pozitivni rezultati austrijske vladavine u Galiciji osjetio je sam A. Anđelovyč, pa stoga nije mogao ne podržati austrijsku vlast. On je prije svega bio ukrajinski patriot i samim time nije mogao biti neprijatelj Austrije, koja je 1772. godine na sebe preuzela političku odgovornost za ekonomski i kulturni razvoj galicijskog ukrajinstva. Razumijevanje tog povijesnog trenutka zapravo je prouzročilo iskren austrijski patriotizam mitropolita A. Anđelovyča.

Poljaci to nikako nisu mogli oprostiti Anđelovyču i na svakom koraku su mu se pokušavali osvetiti. Tako su, znajući o Anđelovyčevim potezima vezanim uz obnavljanje Galicijske mitropolije, s posredništvom tadašnjeg lavovskog provincijskog referenta za crkvene poslove, latinskog svećenika Cajsla, u bečkom ministarstvu podnijeli prijedlog da se (slijedeći primjer zakarpatskih grkokatoličkih episkopa koji su bili neposredno podređeni mađarskim latinskim nadbiskupima u Ostrogonu) galicijski unijatski episkopi podrede poljskom latinskom nadbiskupu u Lavovu. Ipak, odlučni protupotezi Anđelovyča te njegov velik autoritet u Beču koji je dobio svojim iskrenom odanosti Austriji, poremetili su te opasne planove poljskih šovinista. Galicijska mitropolija je, kao što smo vidjeli, obnovljena, a A. Anđelovyč postao je mitropolit.

Bez obzira na poljske intrige i progone, mitropolit Anđelovyč nastavio je svojim putem. Nije izdao Austriju čak ni kad je neprijateljska poljska vojska na neko vrijeme zauzela Galiciju i njezin glavni grad, Lavov. Iz tog vremena, teškog za galicijske Rusyne Ukrajince, poznata je jedna činjenica: Zauzevši Galiciju, poljska vojska naredila je da se u svim rimokatoličkim i grkokatoličkim crkvama za vrijeme sv. liturgije ne spominje austrijski car Franjo I., nego francuski car Napoleon. Ta naredba došla je i do Svetojurske gore. Nakon kraćeg kolebanja mitropolit Anđelovyč, posavjetovavši se sa svojim najbližim saveznikom prof. Myhajlom Ćarasevyčem, oštro je odbacio taj zahtjev nove poljske vlasti, čime je osudio samog sebe na još jače napade. Poljska vlast oduzela je mitropolitu posjede, nastavila ga na razne načine ucjenjivati, gotovo svakodnevno su njezini predstavnici organizirali pretraživanja mitropolitskih prostorija i katedrale sv. Jurja u potrazi za oružjem. Došlo je do toga da je mitropolit Anđelovyč bio prisiljen potajno napustiti Lavov. To se dogodilo 8. lipnja 1809. godine, kad je, skupa s M. Ćarasevyčem, odjeven u seljačku odjeću, preko sela Lysynyči i grada Vynnyky krenuo u smjeru gradova Bibrke i Žydačiva, pa u Karpate, od kuda je htio doći do Zakarpattja. Uz razne poteškoće i avanture, dvojica uglednih bjegunaca 18. lipnja 1809. godine stigla su do sela Senečiva, koje se nalazi s galicijske strane Karpata, pod prijevom (današnje selo Semyčiv, Dolyn'skyj rajon, Ivano-Frankivska oblast). Tu se dogodilo nešto, čemu se mitropolit A. Anđelovyč nije mogao nadati od svojih vjernika. Čim je nestao iz Lavova, poljska vlada je ponudila veliku novčanu nagradu onome tko pomogne pronaći i predati rus'kog mitropolita. Ta naredba stigla je i do semečivskog seoskog starješine, koji je tada bio seoski kamatar koji je volio popiti, Kost' Džulovyč. On je saznao da su kod lokalnog pastora Luke Sačkevyča odsjela dva sumnjiva putnika, i odmah je pogodio tko su oni. Opivši nekoliko seljaka u krčmi, iste je večeri skupa s njima došao u seosko crkveno sjedište i uhitio oba bjegunca. Nisu pomogla ni uvjeravanja seoskog pastora, ni molbe samih zatočenika. Idućeg dana, na kočiji u kojoj su bili upregnuti volovi, privučeni novčanom nagradom i zagrijani rakijom, senečyvski seljaci na čelu sa starješinom pijanicom odveli su svog vrhovnog svećenika, arhiepiskopa A. Anđelovyča, i u to vrijeme značajnog profesora M. Ćarasevyča u Stryj, gdje su trebali stati pred sud nove poljske vlasti. To se dogodilo 21. lipnja 1809. godine, a već idućeg dana oba bjegunca dala su svoje svjedočenje. No, u roku od jednog dana oslobođeni su i pušteni nazad u Lavov jer se politička situacija naglo promijenila: austrijske vojne snage ponovno su zauzele Lavov i zavladaile cijelim područjem. Car Franjo I. prikladno je nagradio zasluge obojice koji su se žrtvovali za Austriju:

mitropolita Anđelovyča nagradio je velikim križem Leopoldovog odličja, a profesoru Ğarasevyču dao je titulu baruna i dao mu odgovarajuće odličje. S druge strane, dvojica odgovornih za uhićenje mitropolita i njegovog generalnog vikara, senečyvski starješina Džulovyč i njegov pomoćnik Malančuk, osuđeni su u Samboru na godinu zatvora. Odsluživši kaznu, Džulovyč se vratio u selo, a Malančuk je umro u zatvoreništvu.

Epizoda s uhićenjem mitropolita Anđelovyča, osim što je ostavila gorak okus, iz povijesne perspektive naglašava dva elementa. Kao prvo, svjedoči o tome, koliko dubok rascjep je tada postojao u Galiciji između malobrojnog obrazovanog ukrajinskog staleža i običnog pučanstva, a kao drugo, pokazuje koliko je zaostalo i zapostavljeno u nacionalnom i religijskom pogledu bilo tadašnje galicijsko selo, koje je naslijedila Austrija od stare Poljske. Antoniju Anđelovyču i njegovim nasljednicima na mjestu galicijskog mitropolita pripala je dužnost prevladati taj rascjep, približiti Crkvu narodu, podići stupanj svijesti naroda, njegovog nacionalnog dostojanstva i poštovanja svojih duhovnih vođa. To im je uspjelo sredinom 19. stoljeća, kad je Grkokatolička Crkva nakon 1848. godine preuzela političko vodstvo ukrajinske zajednice u Galiciji. Ali to je već druga tema.

Kad se 23. lipnja 1809. godine vratio u Lavov, mitropolit A. Anđelovyč prvo se pobrinuo za to da se mitropolija vrati normalnom načinu života, koji je bio uznemiren tadašnjom poljskom okupacijom Galicije. Prije svega, mitropolit se pozabavio odabirom i zaređenjem novog episkopa Peremyšlja, a također je i obnovio zahtjeve za odobrenje kaptola u Lavovu i Peremyšlju. Uz poveće teškoće uspio je u tom naumu: 1813, godine car Franjo I. imenovao je episkopom Peremyšlja kanonika Myhajla Levyc'kog, a drugim ukazima odobrio je lavovski i peremyšljanski kaptol, te je obnovio staru mitropolsku katedralu.

Vezano uz teritorij koji je Grkokatolička Crkva izgubila za vrijeme ruskog carizma, A. Anđelovyč htio je za njih kompenzirati na račun drugih teritorija. Točnije, usmjerio je misionarsko djelovanje grkokatoličkih svećenika na Bukovynu, gdje su oni postigli značajne uspjehe vezane uz ojačavanje i širenje unije. Prema zahtjevu A. Anđelovyča, car Franjo I. osnovao je niz grkokatoličkih župa, kao npr. u Černivcima i Sučavi.

Mnogo napora je mitropolit A. Anđelovyč izgubio na vraćanje ili obnavljanje nekadašnjih dobara mitropolije, koja su konfiscirali i oduzeli poljski magnati kroz period

vremena. U to vrijeme, mitropolijski i eparhijski ured nisu se održavali na milodaru vjernika koji su većinom bili siromašni nadničarski seljaci, nego na prihodima raznih imanja, šumskih posjeda i zemljišta koja su još u davna vremena Crkvi poklonili rus'ki kneževi i potvrdili poljski kraljevi. Zbog toga je borba za vlast nad tim posjedima u biti bila borba za opstanak Crkve. Tu je također mitropolit Anđelovyč postigao velik uspjeh. Ipak, nije stigao ostvariti sve što je htio, kako zbog objektivnih, tako i zbog subjektivnih razloga. Na mjestu galicijskog mitropolita A. Anđelovyč proveo je ukupno šest godina (1808. - 1814.), koje su bile sasvim nepovoljne za bilo kakvu kulturnu djelatnost. S jedne je strane tada austrijska država vodila iscrpljujuće ratove s Napoleonom, i zato nije uvijek mogla adekvatno odgovarati na sva pitanja i inicijative koje su dolazile sa Svetojurske gore iz Lavova. S druge je strane snažan poljski lobi u Beču bez prestanka blokiralo sve moguće odluke i ustupke austrijske vlasti koje su bile pozitivne za galicijske Ukrajinke. Uz to je među Ukrajinima tada još bilo vrlo malo obrazovanih i politički pismenih ljudi koji bi mogli učinkovito podržati mitropolita u njegovim nastojanjima i namjerama.

Zdravlje A. Anđelovyča nije izdržalo sve to. Opasna bolest, koja se tijekom vremena pogoršavala, počevši od uhićenja u lipnju 1809. godine, neumoljivo je napredovala i dana 9. kolovoza 1814. godine, prvi mitropolit obnovljene Galicijske mitropolije zakoračio je u vječnost. Imao je svega 58 godina. A. Anđelovyč je sahranjen na starom Ćorodec'kom groblju, gdje je njegov grob ubrzo zarastao, a zatim se potpuno srasnio sa zemljom tako da sredinom 19. stoljeća, kad je postavljeno pitanje preseljenja lijesa na novo groblje, jer su Ćorodec'ko zatvarali, nitko nije mogao reći gdje počivaju posmrtni ostatci prvog galicijskog mitropolita. U jednom trenu, kao da je osjetio ravnodušnost nasljednika prema sebi, A. Anđelovyč je napisao znamenite riječi: „Neka je posebna nesreća zapala nas, Rusyne; mi smo kao začarani. Nema kod nas ljudi velikog duha, a kad se netko od naših i počne izdvajati, već u samom početku njegovog puta sprečava ga naša nesreća”. A nesreća se vrlo često rađa iz ravnodušnosti.

Ta je ravnodušnost prema A. Anđelovyču u nekim kasnijim ocjenama njegovog mjesta u kulturnom preporodu Galicije prerasla u nepravedne kritike, a one i u grubo osporavanje njegova značenja. Takva neobjektivna mišljenja o Anđelovyču i njegovom vremenu pokazuju ukrajinski radikali s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Na primjer, Ivan Franko je pisao da Anđelovyč „nije bio ukrajinski patriot”, a vrijeme njegovog mitropolitstva opisao je kao jedno od „najtužnijih

vremena u rusynskoj književnosti”. Slične poglede prema Anđelovyču izražavali su i drugi radikali, među njima Ostap Terlec'kyj, koji je predbacivao mitropolitu to, što „skoro uopće nije brinuo za rus'ki jezik” u Galiciji.

Takvo pristrano mišljenje I. Franka i njegovih istomišljenika prema A. Anđelovyču, čini nam se, može se objasniti s dva uzroka: kao prvo, njihovim oštrim antiklerikalizmom, koji je bio raširen među tadašnjom „progresivnom” galicijskom inteligencijom pod utjecajem M. Drađomanova, i kao drugo, time da su i Franko i Terlec'kyj ocjeni galicijskog mitropolita pristupili s točke gledišta razvoja nacionalnog jezika i književnosti, a ne iz perspektive povijesti društvenih procesa. Nije slučajnost da je I. Franko Anđelovyču najviše zamjerao to, što u vrijeme svog mitropolitstva „od 1809. do 1813. g. nije izašla nijedna ukrajinska knjiga, nijedna početnica, nije izdan nijedan abecedar”. Istovremeno, I. Franko preferira ne gledati na obnavljanje Galicijske mitropolije, što je bilo glavno životno dostignuće A. Anđelovyča, kao na ikakvo „dobročinstvo za nacionalni razvoj Galicijske Rus'i”.

Smatramo da potonju tvrdnju I. Franka ne treba posebno opovrgavati. Njegova neobjektivnost je očigledna. Već sama činjenica da je zahvaljujući obnavljanju Galicijske mitropolije Lavov postao centrom ukrajinskih mitropolita (a u gradu Lava su do tada boravili samo poljski i armenski mitropoliti) svjedoči sama za sebe. Zahvaljujući tom povijesnom potezu ukrajinstvo Lavova i Galicije dobilo je snažan poticaj za nacionalno kulturne napredak. To je postalo osjetno kroz dva-tri desetljeća, kad su jedan za drugim počeli nicati centri ukrajinskog preporoda u Galiciji (Peremyšljansko kulturno-obrazovno središte (20-e godine 19. stoljeća), književna grupa „Rus'ka Trijčja” s pjesnikom i svećenikom M. Šaškevyčem na čelu (30-e godine 20. stoljeća), politički debi ukrajinstva pod vodstvom Svetojurske gore 1846. - 1848. g.).

Radi pravednosti treba naglasiti da je s vremenom I. Franko promijenio svoju negativnu ocjenu posljedica stvaranja grkokatoličke mitropolije u Lavovu. Oslobodivši se utjecaja Drađomanova i stekavši veće znanstveno i povijesno iskustvo, veliki učenjak i pjesnik je pri kraju života naglo promijenio mišljenje o ulozi Crkve i svećenstva u nacionalnom buđenju galicijskih Ukrajinaca. U istraživanju „Abecedni rat u Galiciji”, koje je napisao 1913. godine, I. Franko ustvrdio je da je „nastanak galicijsko-rus'ke mitropolije” bio glavni katalizator za rast nacionalnog školstva u Galiciji, za značajan razvoj jezičnih i povijesnih istraživanja među

galicijskim Rusynima, za nastanak lijepe književnosti na narodnom jeziku i, na kraju, za ojačavanje ukrajinske Crkve.

Naravno, I. Franko bio je u pravu kada je tvrdio da „od 1809. do 1813. godine” nije bilo nijedne ukrajinske tiskane knjige. To je tužna istina, ali nije krivica A. Anđelovyča. Već smo spomenuli za vrijeme kakvih nepogodnih uvjeta je on djelovao: neprestani ratovi, potpuna poljska prevlast, nedostatak ukrajinskog obrazovanog staleža. Čini nam se da povijesna uloga A. Anđelovyča nije bila da pokrene književnu djelatnost na praznom mjestu, već da s vremenom napuni to mjesto obrazovanim ljudima, koji bi to djelovanje mogli započeti tek u drugom ili trećem pokoljenju. Zato je i ulagao svu svoju snagu u organizaciju i poboljšanje Općeg duhovnog sjemeništa, „Rus'kog institute” i „rus'kih predavanja” na Lavovskom sveučilištu. I upravo u tome, prema našem mišljenju, treba vidjeti njegovu najveću zaslugu za ukrajinsku kulturu.

Kao čovjek, Antonij Anđelovyč bio je dobrodušna osoba, blag i ljubazan. Evo kako ga karakteriziraju strani povjesničari: „Rumen u licu, nasmiješen svećenik i rektor svom je dušom i srcem primao nove okolnosti, koje su ga postavile na visoku društvenu poziciju.” Bio je visokoobrazovan i duboko svjestan u raznim područjima tadašnje znanosti. Poznato je da je vodio korespondenciju s čelnim predstavnicima političke elite tadašnje Austrije i Poljske, a na zamolbu jednog francuskog biskupa vodio je potragu za originalom apokrifnog pisma Smery knezu sv. Volodymyru, kojeg je tradicija povezivala s Spas'kim samostanom u Starosambirščyni. A. Anđelovyč bio je veliki poliglot: osim materinskog, ukrajinskog jezika i crkvenoslavenskog, odlično je poznao klasične jezike – latinski i starogrčki, a također se odlično koristio i poljskim, njemačkim, francuskim, talijanskim i rumunjskim jezikom. Među ljubiteljima knjiga u Galiciji slavan je kao obožavatelj knjiga, te je u svojoj biblioteci skupio 8 tisuća knjiga, koje je ostavio mitropolijском kaptolu u Lavovu. Možemo se u potpunosti složiti s procjenom o A. Anđelovyču poznatog ukrajinskog pisca i crkvenog povjesničara Ğryğora Lužnyckog: „Bio je gorljiv ukrajinski patriot i jedan od onih koji su postavili temelje nacionalne svijesti u Ukrajinskoj katoličkoj Crkvi”.

Sada, kad smo predstavili temeljna obilježja života i djelatnosti mitropolita Antonija Anđelovyča, pokušat ćemo ukratko ocrtati njegovo mjesto u povijesti Ukrajinske Crkve.

To mjesto odlikuje se prije svega time da je on pripadao višim slojevima hijerarhije Grkokatoličke Crkve, bio je prvo episkop ordinarij Peremyšlja (1796. - 1808. g.), a kasnije prvi mitropolit preporođene Galicijske mitropolije (1807. - 1814. g.).

Još jače se povijesna misija A. Anđelovyča ocrtava zahvaljujući njegovoj ulozi u problemu obnavljanja Galicijske mitropolije. Taj povijesni događaj imao je prijelomno značenje u društveno crkvenom životu galicijskih Ukrajinaca. On je, kao prvo, poremetio podmukle planove poljskih crkvenih i političkih činitelja da podrede grkokatoličke eparhije Galicije lavovskom latinskom mitropolitu, kao drugo, učvrstio je mjesto Grkokatoličke Crkve na mitropolijskoj razini i, kao treće, sačuvao je i nastavio hijerarhijsko naslijeđe Kijevske Crkve. U uvjetima u kojima je djelatnost Kijevske mitropolije bila paralizirana pod ruskom vladavinom, a uskoro i sasvim obustavljena, obnavljanje Galicijske mitropolije za vrijeme A. Anđelovyča spasilo je cijelu Grkokatoličku Crkvu od neizbježnog hijerarhijskog i strukturalnog kraha.

Mitropolit A. Anđelovyč ima velike zasluge i u jačanju misionarskog potencijala Grkokatoličke Crkve. Upravo je njegova bila inicijativa širenja unije na Bukovyni, gdje je već za njegova života stvoreno nekoliko grkokatoličkih župa.

Manje važna nije ni činjenica, koja će A. Anđelovyča staviti na vidljivo mjesto u povijesti Grkokatoličke Crkve, da je nesebično djelovao na duhovno obrazovnom području. Kao što znamo, bio je jedan od organizatora, prvi rektor i dugogodišnji profesor na Općem duhovnom sjemeništu u Lavovu, profesor, a na neko vrijeme i rektor Lavovskog sveučilišta, profesor i skrbnik „Rus'kog instituta” (Studium Ruthenum), inicijator stvaranja niza župnih škola. Nije se puno hijerarha u povijesti ukrajinske crkve moglo pohvaliti takvim zasićenim popisom postignuća na području znanstveno obrazovne djelatnosti kao A. Anđelovyč.

Posebno mjesto zauzima A. Anđelovyč u povijesti ukrajinskog Lavova. Vidjeli smo da je Lavovska eparhija uglavnom zbog njegovog truda podignuta na razinu arhiepiskopije, a Lavov je postao centrom galicijskih mitropolita. Značenje tog povijesnog čina za učvršćivanje ukrajinske prisutnosti u Lavovu je teško procijeniti, jer do tog vremena su u centru Galicije stolovali samo armenski i poljski mitropoliti.

Sva djelatnost mitropolita A. Anđelovyča – bilo to u organizacijsko crkvenoj sferi ili na nivou razvoja duhovnog obrazovanja – bila je podređena jednom cilju: učvrstiti osebnost

Grkokatoličke Crkve, ojačati njen korijenski statusna svom području, povisiti kulturnu razinu svećenstva i tako ojačati ukrajinstvo u Habsburškoj Monarhiji. U tom smislu povijesni značaj njegove djelatnosti izlazi iz granica Galicije. U uvjetima u kojima je ukrajinsko pravoslavlje u Ruskom Carstvu bilo lišeno svih značajki samostalnog crkvenog života, u potpunosti pod vlašću moskovskog pravoslavlja, Grkokatolička Crkva, ojačana zahvaljujući energičnim potezima Anđelovyča, bila je praktički jedina čuvarica stare kijevske crkvene tradicije, postupno dobivajući na značenju u cijeloj Ukrajini. Zato se lik Antonija Anđelovyča u cijelosti uklapa u kontekst povijesti cijele Ukrajinske Crkve i pripada cijelom ukrajinskom narodu.

4.2. Оригінал перекладеного тексту

ІВАН ПАСЛАВСЬКИЙ

АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ: ЖИТТЯ, СЛУЖІННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ

На зламі XVIII–XIX століть на овиді суспільно-церковного життя Галичини з'являється постать, якій судилося ввійти в історію Української Церкви першим предстоятелем відновленої 1807 року Галицької митрополії. Це Антоній Ангелович – доктор теології, організатор і ректор Генеральної духовної семінарії у Львові, професор і ректор Львівського університету, цісарсько-королівський таємний радник, спершу єпископ перемишльський, а згодом – архієпископ львівський і митрополит галицький.

Антоній Ангелович жив, творив і діяв у добу, коли радикально мінялися основи політичного, економічного і церковно-культурного життя українського народу. Нагадаємо, що це були часи поділів давньої Речі Посполитої, епоха наполеонівських війн, період, коли закладався новий політичний устрій Європи, який у своїй незмінності проіснував ціле століття – аж до початку XX віку.

Унаслідок поділів Польщі, головню 1772, 1793 та 1795 років, уся Правобережна Україна попала під панування двох тодішніх європейських потуг: Київщина, Східне Поділля і Волинь були загарбані Російською імперією, а Галичина і Західне Поділля ввійшли до складу Австрійської монархії (Закарпаття вже до цього належало цісарству Габсбургів).

Цей новий насильницький поділ українських земель по-різному відбився на подальшій долі їх автохтонних жителів – русинів-українців. Українське населення тих територій, що відійшли під царську Росію, одразу було піддане етнічному і духовному геноцидові: йому офіційно відмовили у власній національній ідентичності, проголосивши частиною “великого руссаго народа от Камчатки до Карпат”. Реалізації цієї облудної ідеї була підпорядкована вся

економічна та культурна політика нової московської влади на загарбаних нею землях України. Почався цілеспрямований наступ на Унійну Церкву як духовну квінтесенцію українства. Не час і місце докладно зупинятися на трагічній долі Греко-Католицької Церкви під новою московською владою, скажемо тільки, що вже на початку XIX століття її права були обмежені настільки, що мало хто сумнівався в її остаточній забороні на теренах Російської імперії. Діяльність Київської унійної митрополії була зведена до мінімуму. Її ліквідація була лиш питанням часу.

У цілком іншій історично-політичній ситуації опинилася Галичина з частиною Поділля і Холмщини, де на зміну старій, струхнявілій Польщі прийшла динамічна Австрійська монархія з її культом закону і порядку. Зробивши для себе несподіване відкриття, що в колишньому “королівстві Галичини і Володимирії”, крім поляків, живуть іще й русини, і то в значній більшості, нова віденська влада одразу звернула на них свою увагу. До того ж виявилось, що ці русини, хоч і католики (визнають своїм духовним главою Папу Римського), своїми обрядами і Літургією істотно відрізняються від поляків-католиків. Цю різницю між поляками й українцями в Галичині австрійський уряд старався не нівелювати на користь котрогось етносу, а навпаки – дати обидвом можливість вільно розвиватися. З цією метою австрійські монархи кінця XVIII – початку XIX століття здійснили в Галичині низку економічних, церковних та освітніх реформ, які мали далекосяжні наслідки. Реформаторські заходи австрійських просвічених монархів, зокрема Марії Терези та Йосифа II, прямо зачепили дві соціальні групи, які зберегли свою руську (українську) ідентичність: селян і унійне духовенство. Що стосується галицького селянства, то найважливішим заходом, що його запровадив австрійський уряд, було різке скорочення панщини, обмеження зловживання дідичів.

Що стосується українського духовенства, то воно з приходом Австрії також дихнуло вільніше. У часи давньої Польщі духовенство зазвичай трактувалося як другорядне (в порівнянні з латинським) і прирівнювалося до селян. Що більше, польські поміщики змушували унійне духовенство відробляти панщину. Про якусь освіту, бодай середню, нашому священикові годі було мріяти, бо не було відповідних шкіл. Парохіяльні священики у своїй

масі були так званими “псалтирниками”, тобто такими, що здобували освіту лише “по Псалтирі”, навчаючись практичного душпастирювання у свого батька-священника, або ж у якоїсь іншої духовної особи. Ті кілька василіянських духовних семінарій, що діяли на українських землях, проблеми не вирішували, бо в них готувалися душпастирі передусім для потреб василіянського чину, тобто для монастирів.

Перше, що зробив австрійський уряд для українського духовенства, зрівняв у правах Унійну Церкву з Латинською. Це проявилось вже у новій офіційній термінології: 1774 року цісарева Марія Тереза ухвалила нові терміни: греко-католики – для українців-уніатів і римо-католики – для католиків-латинників. Упорядкування термінології засвідчило, що влада визнає рівноправність грецького, тобто візантійського, обряду з римським, тобто латинським. Водночас австрійський уряд здійснив низку практичних заходів щодо покращення соціального й освітнього статусу греко-католицького духовенства. Насамперед він звільнив священників від панщини, дозволив створити капітули при єпископських кафедрах у Львові й Перемишлі, розпорядився засновувати духовні та парохіяльні школи. Відтепер освіта греко-католицького духовенства була поставлена на державний рівень. За розпорядженням цісареві Марії Терези, 1774 року у Відні при греко-католицькій церкві св. Варвари було засновано духовну семінарію, так званий *Barbareum*, де мали здобувати освіту кандидати на священників з Галичини і Закарпаття, а також інших греко-католицьких країв Австрійської монархії. Через дев'ять років, 30 червня 1783 року у Львові цісарським рескриптом була відкрита Генеральна духовна семінарія для підготовки духовенства усіх греко-католицьких епархій Австрії. Наступного 1784 року був заснований Львівський університет, який, – і це варто підкреслити, – був створений для корінного населення Галичини (Це вже згодом, силою своєї економічної й освітньої переваги, польська меншість у Галичині зуміла поступово прибрати до рук управління та кадрове забезпечення цієї першої вищої світської школи Галицького краю так що всупереч усякій історичній логіці, заснований наприкінці XVIII століття австрійським цісарем Йосифом II Львівський університет став називатися іменем

польського короля середини XVII століття Яна Казимира). Нарешті 1787 року при Генеральній духовній семінарії був створений так званий "Руський Інститут" (Studium Ruthenum), в якому вихованці проходили україномовний курс навчання, опановуючи університетську програму з філософії та богослов'я. Цей інститут проіснував до 1809 року.

Оцінюючи ті поступові зміни, що відбулися в галицькому суспільному та церковному житті в кінці XVIII – на початку XIX століть, відомий український історик та публіцист Іван Лисяк-Рудницький писав: "Благотворні реформи, проведені австрійським урядом, піднесли освітній і громадський рівень греко-католицького духовенства. Водночас вплив австрійського "йосифінства" дав змогу Греко-Католицькій Церкві позбавитися від польських пут. Тепер вона була здатна взяти на себе роль української національної церкви".

У тому, що Греко-Католицька Церква змогла взяти на себе роль національної церкви українського народу, була величезна заслуга Антонія Ангеловича.

Антоній Ангелович народився 14 квітня 1756 року в підльвівському селі Гриневі, тоді Бобрецького повіту, а тепер Пустомитівського району, де його батько Яків був парохом і zarazом щирецьким деканом. Дата його народження в різних джерелах подається різною. Так, о. Дмитро Блажейовський відзначає, що папський щорічник *Annuario Pontificio* за 1797 рік вказує дату народження Ангеловича 15 квітня 1757 року. Проте сам о. Д. Блажейовський вважає більш точною датою 14 квітня 1756 року. Він спирається на автентичне джерело – список перших студентів віденського *Barbaryum*, який подає дані про дату і місце народження кожного студента, станове походження, єпархіальну приналежність, час вступу до семінарії та її закінчення. Серед перших студентів, як знаємо, був і А. Ангелович. Цю дату приймаємо і ми, оскільки вона підтверджується низкою джерел і, зокрема, одним львівським стародруком з 1791 року. Маємо на увазі вірші на честь А. Ангеловича, написані тодішнім професором Львівського університету, відомим українським філософом Петром Лодієм, і видані ним під назвою: "Ономастикон превелебнішому господину Антонію Ангеловичу [...] на день 14 Априля соділан Петром Лодієм" (Львів. Друкарня Ставропігійського інституту, 1791). Ці віршовані оди-панегірики

приурочувались до дня народження Ангеловича, і вказана дата "14 Априля" виразно промовляє сама за себе. Що стосується року народження А. Ангеловича – 1757, що його подає *Annuario Pontificio*, то це єдине видання, яке фіксує цей рік, всі ж інші автори, які писали про Ангеловича, однозначно вказують на 1756 рік як справжній рік його народження.

На основі різних архівних і писемних даних історики дослідили, що Антоній Ангелович мав сестру Марту і брата Андрія. Андрій також вписався в культурну історію українського Львова: 1798 року став членом Ставропігійського інституту. А до цього, десь близько 1790 року закінчив Львівський університет, здобувши вищу богословську освіту. Однак не висвятився на священника, а продовжував свої студії юриспруденції і 1798 року у Львівському університеті отримав диплом доктора прав, а наступного 1797 року став професором канонічного права цього ж університету. Збереглося кілька друкованих праць Андрія Ангеловича, написаних латинською мовою.

Та повернімося до Антонія Ангеловича. Вчився він спочатку в Львівській єзуїтській академії, пам'ятній тим, що в ній свого часу навчався гетьман Богдан Хмельницький. Вчився майбутній церковний діяч вельми успішно. У неповних шістнадцять років своїми знаннями привернув увагу тодішнього Львівського єпископа Лева Шептицького, який став запрошувати здібного юнака для виконання різної канцелярської роботи. Свої подальші богословсько-філософські студії А. Ангелович поглиблював у новоствореній греко-католицькій семінарії "Барбареум" у Відні. У грудні 1775 року він у числі 14 кандидатів духовного сану з Львівської та Перемишльської єпархій розпочав там студії, які закінчив 20.VII.1781 року, здобувши наукове звання доктора богослов'я. Того ж року А. Ангелович повертається до Львова і отримує нижчі єрейські свячення з рук тодішнього львівського єпископа Петра Білянського. Святу тайну священництва прийняв 2 квітня 1783 року. Як пише один із дослідників, "під боком цього владики розпочав Антоній Ангелович трудитися для добра церкви і краю".

Саме в той час, як вже зазначалося, австрійський уряд розпочав низку заходів, спрямованих на реформування церковних відносин у Галичині. Однією з перших та найважливіших інституцій, засно-

ваних австрійською владою у Львові, була Генеральна духовна семінарія для підготовки греко-католицького духовенства (1783 рік). Її першим ректором був призначений Антоній Ангелович. Увесь тягар перших організаційних заходів ляг на плечі молодого священика. Однак уже наступного 1784 року він передає ректорство семінарії о. Михайлові Щавницькому, а сам очолює катедру догматики в новозаснованому Львівському університеті. Курс догматичного богослов'я читає за системою Бартієра. Паралельно о. Антоній бере активну участь у роботі різних комітетів та комісій, що займалися впорядкуванням важливих ділянок освітнього та релігійно-церковного життя краю.

З 1787 року о. Антоній Ангелович знову ректор Генеральної духовної семінарії. Завдяки його зусиллям число вихованців семінарії постійно зростало, так що в 90-их роках XVIII століття в ній навчалось вже всередньому 320 студентів річно. Під його керівництвом було підготовано сотні молодих священиків, які рівнем своєї освіти та культурного виховання стояли на голову вище від своїх старших побратимів-душпастирів, так званих "псалтирників". Правда, як слушно зауважує історик-бібліограф Іван Левицький, рівень національної свідомості цих молодих освічених священиків був ще досить низьким. Однак поступово, зі здобуттям ширшої європейської освіти в мурах Генеральної духовної семінарії, нові покоління греко-католицького духовенства все більше зближувалися з народом, все глибше переймалися його проблемами і запитам. Сам дух романтизму, що заповнював тоді духовне життя Європи, вів вихованців семінарії на народну стезю. Вже в 30-их роках XIX століття Львівська духовна семінарія породила такий національно-культурний феномен, як "Руська Трійця" в особі її вихованців: Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького. Без подвижницької діяльності на народній ниві перших діячів і випускників семінарії цей епохальний духовний зрив був би неможливий.

Очолити вдруге духовну семінарію, Антоній Ангелович продовжував викладати в Львівському університеті догматичне богослов'я. Рівень його лекцій був досить високий. Заслугою А. Ангеловича перед українською богословською наукою слід вважати те, що він читав лекції з догматики по-українськи, що, без сумніву, було

викликом часові, позаяк рівень розробки української наукової термінології (теж богословської) перебував тоді в зародковому стані. Професор-українець користувався в університеті загальним авторитетом, про що свідчить обрання його ректором на 1796–1797 навчальний рік. На той час він уже був у сані перемишльського єпископа, тому функції безпосереднього управління справами університету доручив своєму найближчому співробітникові, відомому вченому, історикові, о. доктору Михайлові Гарасевичу.

Перемишльським єпископом став Антоній Ангелович у лютому 1796 року. Його попередник на перемишльській владичій кафедрі Максиміліан Рилло помер 1794 року. Після деякої затримки з призначенням нового єпископа, що була пов'язана з пошуками гідної кандидатури, цар Франц II іменував 6 липня 1795 року перемишльським єпископом Антонія Ангеловича. Тодішній Київський митрополит Теодосій Ростоцький затвердив цю номінацію, і 14 лютого 1796 року в соборі св. Юра у Львові львівський єпископ Петро Білянський разом із архієпископом вірмено-католицького обряду Яковом Тумановичем і холмським греко-католицьким єпископом Порфирієм Важинським, делегатом митрополита Ростоцького, висвятили о. Антонія Ангеловича на єпископа. За тиждень, 21 лютого, нововисвячений єпископ урочисто в'їхав до своєї резиденції в Перемишлі і приступив до управління цією древньою єпархією.

Антоній Ангелович безпосередньо управляв Перемишльською єпархією дванадцять років: 1796–1808 роках. Але й після того, як став архієпископом львівським і митрополитом галицьким, ще п'ять років залишався адміністратором цієї єпархії, аж поки у вересні 1813 року Перемишль не отримав свого нового єпископа – Михайла Левицького.

У діяльності Антонія Ангеловича на посту перемишльського єпископа історики виділяють головно два моменти: по-перше, його зусилля, спрямовані на зміцнення економічного стану єпархії, і, по-друге, заходи, які мали підняти авторитет греко-католицького обряду, піднести загальний культурний рівень сільського духовенства. Йому приписують введення в літургійну практику деяких латинських запозичень, зокрема так званих монстрацій і суплікацій. Однак, в засадничих питаннях єпископ Антоній був непохитний в обороні східного (грецького) обряду, який Греко-

Католицька Церква успадкувала з київської церковної традиції. Наприклад, коли на початку XIX століття австрійська влада в черговий раз поставила питання про перехід на григоріанський календар, єпископ Ангелович твердо став на захист традиційного юліанського календаря, в результаті чого календарна проблема надовго затихла.

Переслідування Греко-Католицької Церкви в Росії, поступове обмеження прав Київської унійної митрополії, що почалося ще за цариці-німкені Катерини II, змусило церковні кола Галичини задуматися над своїм правовим і канонічним становищем в Австрійській державі. В Росії все йшло до того, що Київська унійна митрополія ось-ось буде ліквідована. Виникала потреба впорядкувати церковне життя Галичини відповідно до нової політичної ситуації. Так ожила ідея відновлення давньої Галицької митрополії з центром у Львові. Уже львівський єпископ Лев Шептицький (1749–1779), за посередництвом своєї довіреної особи каноніка Іван Гудза, 1774 року звертався до цесареві Марії Терези з проханням відновити Галицьку митрополію. Минуло п'ять років і з подібним проханням звернулося до Відня галицьке губернаторство. Того ж 1779 року з'явився також проект, щоб мукачівського греко-католицького єпископа Андрея Бачинського перевести до Львова і призначити його митрополитом. У 90-их роках XVIII століття справою відновлення Галицької митрополії активно займалися львівські єпископи Петро Білянський та Миколай Скородинський, а також перемишльські єпископи Максиміліян Рилло і Антоній Ангелович. Однак до 1805 року всі спроби відновити Галицьку митрополію у вищих інстанціях Відня і Риму наштовхувалися на єдину перешкоду: ще жив, хоч і під домашнім арештом у Петербурзі, київський митрополит Теодосій Ростоцький. Допіру тоді, коли він помер (25.I.1805 року), справа Галицької митрополії зрушила з місця. Цю справу успішно довершив перемишльський єпископ Антоній Ангелович, який, після смерті холмського єпископа Порфирія Важинського (9.III.1804) і львівського єпископа Миколая Скородинського (23.V.1805), залишився єдиним греко-католицьким єпископом на всю Галичину.

Далі справа виглядала так. 11 вересня 1806 року цесар Франц I затвердив без змін пропозицію про віднову Галицької митрополії,

яку випрацювали Антоній Ангелович і його найближчий соратник Михайло Гарасевич. Він запропонував Папі Пієві VII піднести Львівське єпископство до гідності митрополії в складі трьох владитв: Львівської архієпархії, Перемишльської та Холмської єпархій. На львівського архієпископа й галицького митрополита цар просив затвердити Антонія Ангеловича. Папа Пії VII дав згоду і спеціальною буллою від 22 лютого 1807 року під назвою "In universalis Ecclesiae regimine" відновив Галицьку митрополію, затвердив номінанта і визнав за ним усі права, що ними користувалися київські митрополити. Урочиста інавгурація Антонія Ангеловича на галицький митрополичий престіл відбулася 25 вересня 1808 року.

Архіпастирська діяльність Антонія Ангеловича на високому посту галицького митрополита припала на вельми несприятливий час. Саме тоді сягнув свого апогею міждержавний конфлікт між Австрією та наполеонівською Францією. Фортуна посміхалася то одній, то другій стороні, однак перманентна війна не могла сприяти нормальному розвитку державних, суспільних чи церковних інституцій. У Галичині період наполеонівських війн мав свою специфіку. Галицька суспільність різко поділилася у своїх політичних симпатіях: поляки, полонені ілюзіями про відновлення незалежної Речі Посполитої в давніх кордонах, відкрито поставили на ворога Австрії – Францію. Їхні військові формування стали ударною силою наполеонівських армій. Українці ж, пам'ятаючи про своє незавидне становище у старій Польщі та корисні для них зміни, що їх запровадила в Галичині нова віденська влада, майже одностайно стали на боці Австрії. Цьому значною мірою сприяла позиція Греко-Католицької Церкви, провід якої в особі митрополита А. Ангеловича відкрито задекларував вірність Австрійській монархії.

Ще 25 жовтня 1805 року, як перемишльський владика і єдиний на той час греко-католицький єпископом на всю Галичину і Холмщину, А. Ангелович оприлюднив послання до духовенства і вірних, в якому закликав до вірності австрійському престолові, спонукував молитися за успіхи австрійської зброї, всіляко допомагати своїй вітчизні – Австрії. Якщо в урядових колах Відня зустріли це послання із задоволенням, то в середовищі поляків Галичини воно викликало велике обурення. Однак А. Ангелович, незважаючи на

ворожу для себе польську опінію, продовжував демонструвати свій австрійський патріотизм. Того ж 1805 року він видає у Львові без підпису дві польськомовні брошури, в яких розвінчує агресивну політику Франції щодо Австрії. Драматичного для наддунайської монархії 1809 року галицький митрополит А. Ангелович пише і друкує у Львові французькою, німецькою та польською мовами полемічну брошуру “Спостереження австрійського патріота над деякими публікаціями в чужих газетах”, в якій виступає на захист Австрії від нападок заангажованих французьких журналістів. Він доводить, що Австрія – мирна країна, але їй вистачить сил і засобів, щоб захистити себе. А. Ангелович щиро радів із кожної перемоги австрійської зброї. Він, зокрема, залишив захоплений опис відомої в історії “Битви народів”, що відбулася під Ляйпцігом 1813 року, де французькі війська зазнали поразки.

Нас не повинен шокувати цей гарячий австрійський патріотизм галицького митрополита. Він зумовлювався об’єктивними історичними обставинами, в яких опинилася Галичина на зламі XVIII–XIX століть. Після багатоголіткового польського панування, яке привело майже до повного економічного й культурного виродження корінного українського етносу, Галичина щасливим збігом обставин ввійшла до складу держави, де панував закон і порядок. Ми вже говорили про ті радикальні реформи, які здійснила віденська влада для покращення економічного й культурного становища галицьких русинів-українців. Плодотворні результати цих реформ стали відчутними вже в XIX столітті, коли небувалими темпами із середовища греко-католицького духовенства стала народжуватись світська українська інтелігенція, завдяки просвітній діяльності якої Галичина перетворилася на своєрідний загальноукраїнський П’ємонт. Перші позитивні результати австрійського владарювання в Галичині відчув уже сам А. Ангелович, тому не міг не підтримувати австрійської влади. Він насамперед був українським патріотом і вже тому не міг бути ворогом Австрії, яка 1772 року взяла на себе політичну відповідальність за економічний і культурний розвиток галицького українства. Розуміння цього історичного моменту істини й зумовило щирий австрійський патріотизм митрополита А. Ангеловича.

Поляки ніколи не могли простити цього Ангеловичеві і на кожному кроці намагалися йому мстити. Так, знаючи про заходи

Ангеловича щодо відновлення Галицької митрополії, вони за посередництвом тодішнього львівського губернського референта із церковних справ, латинського ксьондза Цайсля, внесли до віденського кабінету міністрів пропозицію, щоб (за прикладом закарпатських греко-католицьких єпископів, які підлягали безпосередньо латинським угорським архієпископам в Естергомі) галицькі унійні єпископи підпорядковувались польському латинському архієпископу в Львові. Однак рішучі контрзаходи Ангеловича, його великий авторитет у Відні, який він завоював щирою відданістю Австрії, зірвали ці небезпечні плани польських шовіністів. Галицька митрополія, як уже видно, була відновлена, а А. Ангелович став митрополитом.

Незважаючи на польські інтриги та переслідування, митрополит Ангелович не зійшов із обраного шляху. Він не зрадив Австрію й тоді, коли ворожі їй польські війська на якийсь час зайняли Галичину і її столицю Львів. З тих тяжких для галицьких русинів-українців часів відомий такий характерний факт. Зайнявши Галичину, польські військові розпорядилися, щоб у всіх костелах і церквах під час Св. Літургії згадувати не австрійського цісаря Франца I, а французького імператора Наполеона. Це розпорядження дійшло і на Святоюрську гору. Після деякого вагання митрополит Ангелович, порадившись зі своїм найближчим соратником о. проф. Михайлом Гарасевичем, рішуче відкинув цю вимогу новоявленої польської влади, чим прирік себе на ще більші поневіряння. Польська влада позбавила митрополита його маєтностей, продовжувала всіляко шантажувати, майже щодня її представники влаштовували обшук митрополичих палат і собору Св. Юра з метою виявлення зброї. Дійшло до того, що митрополит Ангелович змушений був таємно виїхати зі Львова. Це сталося 8 червня 1809 року, коли він разом з о. М. Гарасевичем, переодягнутий у селянську одягу, через Лисиничі і Винники виїхав у напрямку Бібрки і Жидачева, а далі – в Карпати, щоб звідтам дістатися на Закарпаття. З різними труднощами й пригодами прибули два високоповажні втікачі 18 червня 1809 року до села Сенечова, що розташоване з галицького боку під перевалом*. І тут сталося таке, чого ніяк не міг сподіватися від своїх вірних митрополит А. Ангелович.

* Тепер це село Семичів Долинського району Івано-Франківської області.

Одразу, після його зникнення зі Львова, польська влада оголосила значну грошову винагороду тому, хто допоможе розшукати і видати руського митрополита. Це розпорядження дійшло і до сенечівського в'їта, яким тоді був сільський глитай, а zarazом любитель випити, Кость Джулович. Він довідався, що в місцевого пароха Луки Сачкевича зупинилися два підозрілі мандрівники і одразу здогадався, що це за люди. Підпоївши в корчмі кількох селян, він ввечері цього ж дня разом з ними прийшов на сільське приходство і арештував обидвох утікачів. Не допомогли вмовляння сільського пароха, ані прохання самих затриманих. Наступного дня на возі, запряженому волами, заохочені грошовою винагородою і підігріті оковитою, сенечівські селяни на чолі з в'їтом-пиячком доправили свого верховного пастиря – архієпископа А. Ангеловича та знаменитого на той час професора М. Гарасевича до Стрия, де вони мали стати перед судом ново-явленої польської влади. Це сталося 21 червня 1809 року, а вже наступного дня обидва втікачі давали свідчення. Правда, вже через день вони були звільнені й відпущені до Львова, бо політична ситуація різко змінилася: австрійські війська знову повернули собі Львів і опанували цілим краєм. Цісар Франц I гідно оцінив заслуги обидвох страждальців перед Австрією: митрополита Ангеловича нагородив великим хрестом ордену Леопольда, а професорові Гарасевичу надав титул барона, відзначивши його також відповідним орденом. Натомість два основні винуватці арешту митрополита і його генерального вікарія – сенечівський в'їт Джулович та його підручний Маланчук, були засуджені в Самборі до року ув'язнення. Джулович, відсидівши термін, повернувся в село, а Маланчук помер у в'язниці.

Епізод з арештом митрополита Ангеловича, крім того, що залишає неприємний осадок, з історичного погляду підкреслює два моменти. По-перше, він свідчить, яка глибока прірва існувала тоді в Галичині між нечисленною освіченою українською верствою та простолюттям, і, по-друге, показує, яким затурканим і забитим з національно-релігійного погляду було тоді галицьке село, успадковане Австрією від давньої Польщі. Антонієві Ангеловичу та його наступникам на галицькому митрополичому престолі належало подолати цю прірву, наблизити Церкву до народу, підтягнути

рівень свідомості народу, його національної гідності і пошанівку до своїх духовних провідників. І це їм вдалося зробити вже всередині ХІХ століття, коли після 1848 року Греко-Католицька Церква перейняла політичне керівництво української спільноти в Галичині. Але це вже інша тема.

Повернувшись 23 червня 1809 року до Львова, митрополит А. Ангелович найперше зайнявся налагодженням нормального трибу життя митрополії, яке було розхитане тимчасовою польською окупацією Галичини. Насамперед зайнявся митрополит призначенням і висвяченням нового перемишльського єпископа, а також відновив клопотання про затвердження капітули у Львові й Перемишлі. З неабиякими труднощами йому вдалося це зробити: 1813 року цісар Франц І іменував перемишльським єпископом каноніка Михайла Левицького, окремими рескриптами затвердив львівську і перемишльську капітули і відновив давній митрополічий собор.

У зв'язку із втратою Греко-Католицькою Церквою теренів, загарбаних російським царизмом, А. Ангелович прагнув компенсувати це за рахунок інших територій. Він зокрема спрямував місіонерську діяльність греко-католицьких священників на Буковину, де вони добилися значних успіхів у справі зміцнення й поширення унії. За поданням А. Ангеловича, цісар Франц І заснував низку греко-католицьких парохій на Буковині, зокрема в Чернівцях, Сучаві.

Багато зусиль тратив митрополит А. Ангелович на повернення або відшкодування для митрополії колишніх її дібр, які були конфісковані або захоплені в різний час польськими магнатами. У ті часи митрополічий і єпископські уряди утримувалися не за рахунок пожертвувань вірних, які в своїй більшості були убогим панцизняним селянством, а з доходів окремих маєтків, лісових і земельних посіlostей, що ще в незапам'ятні часи були даровані церкві руськими князями і затверджені польськими королями. Тому боротьба за володіння цими посіlostями була по суті боротьбою за виживання Церкви. Тут митрополит Ангелович також добився значних успіхів. Однак всього задуманого він не встиг реалізувати. Цьому завадили як об'єктивні, так і суто суб'єктивні причини. На посту галицького митрополита А. Ангелович пробув усього шість

років (1808–1814), які були вкрай несприятливими для будь-якої культурницької діяльності. З одного боку Австрійська держава вела тоді виснажливі війни з Наполеоном, тому не завжди могла адекватно відгукуватися на всі запити й ініціативи, що йшли зі Святоюрської гори зі Львова. З другого боку потужне польське лобі у Відні постійно блокувало всі можливі позитивні для галицьких українців рішення й уступки австрійської влади. До того ж серед українців було тоді ще дуже мало освічених і політично грамотних людей, які б могли дієво підтримати митрополита в його починаннях і намірах.

Усього цього не витримало здоров'я А. Ангеловича. Підступна хвороба, що періодично загострювалася, починаючи від арешту в червні 1809 року, невблаганно прогресувала, і дня 9 серпня 1814 року перший митрополит відновленої Галицької митрополії відійшов у вічність. Йому було всього 58 років. Похоронили А. Ангеловича на давньому Городецькому цвинтарі, де його могила скоро заросла, а потім цілком зрівнялася із землею так, що вже всередині XIX століття, коли постало питання про перенесення труни на новий цвинтар, бо Городецький закривали, ніхто не міг вказати, де спочивають тлінні останки першого Галицького митрополита. Колись, наче відчуваючи байдужість нащадків до своєї особи, А. Ангелович написав пам'ятні слова: “Якась особлива недоля тяжить над нами, русинами; ми – немов зачаровані. Не з'являються у нас велетні духа, а якщо хтось з наших і почне виділятися, то вже в самих початках свого шляху пригнічується нашою долею”. А недолю дуже часто породжує байдужість.

Ця байдужість до А. Ангеловича в деяких пізніших оцінках його місця в культурному відродженні Галичини переросла в несправедливу критику, а то й в огульне заперечення. Такі не-об'єктивні погляди на Ангеловича та його епоху демонструють українські радикали кінця XIX – початку XX століття. Наприклад, Іван Франко писав, що Ангелович “українцем-патріотом не був”, а добу його митрополитства відносив до “найсумніших часів у русинському письменстві”. Подібні погляди на Ангеловича висловлювали й інші радикальні діячі, зокрема Остап Терлецький, який закидав митрополитові, що той, мовляв, “майже зовсім не дбав про руський язик” у Галичині.

Таке упереджене ставлення І. Франка та його однодумців до А. Ангеловича, як нам здається, можна пояснити двома причинами: по-перше, їхнім загостреним антиклерикалізмом, що було загальною пошестю серед тогочасної “поступової” галицької інтелігенції, яка перебувала під впливом М. Драгоманова, і по-друге, тим, що як Франко, так і Терлецький, підходили до оцінки постаті галицького митрополита з точки зору розвитку народної мови й літератури, а не з погляду історії суспільних процесів. Не випадково основний закид Ангеловичеві І. Франко робить за те, що в часи його митрополитства “від 1809 до 1813 р. не вийшло жодної української книжки, жодного букваря, не видано жодної азбуки”. Водночас І. Франко воліє не бачити у віднові Галицької митрополії, що було головною справою життя А. Ангеловича, жодного “доброчинства для національного розвитку Галицької Русі”.

Останнє твердження І. Франка, гадаємо, не потребує якогось особливого спростування. Його необ'єктивність очевидна. Вже той факт, що завдяки відновленню Галицької митрополії Львів став столицею українських митрополитів, – а в місті Лева досі перебували тільки польські й вірменські митрополити, – свідчить сам за себе. Завдяки цьому історичному актові українство Львова й Галичини дістало потужний імпульс для національно-культурного поступу. Це стало відчутно вже через два-три десятиліття, коли одне за одним стали займатися вогнища українського відродження в Галичині (Перемишльський культурно-освітній осередок (20-і роки ХІХ століття), літературний гурт “Руська Трійця” на чолі з отцем і поетом М. Шашкевичем (30-і роки, ХХ століття), політичний дебют українства під проводом Святоюрської гори в 1846–1848 роках).

Задля справедливості треба відзначити, що з плином часу І. Франко переглянув свою негативну оцінку наслідків утворення греко-католицької митрополії у Львові. Звільнившись з-під впливу драгоманівства та набувши більшого наукового й історичного досвіду, великий вчений і письменник на схилі віку різко змінив свої погляди на роль церкви й духовенства в національному пробудженні галицьких українців. У розвідці “Азбучна війна в Галичині”, написаній 1913 року, І. Франко стверджує, що “утворення галицько-руської митрополії” стало основним поштовхом для зростання народного шкільництва в Галичині, для значного розвитку мовних

та історичних студій серед галицьких русинів, для зародження красного письменства народною мовою і, нарешті, для зміцнення української церкви.

Звичайно, І. Франко мав рацію, коли твердив, що “від 1809 до 1813 року” не з’явилося жодної української друкованої книжки. Це гірка правда, але вини А. Ангеловича в цьому немає. Ми вже згадували, за яких вкрай несприятливих обставин йому доводилося діяти: безперервні війни, тотальне польське засилля, відсутність української освіченої верстви. Як нам здається, історичне призначення А. Ангеловича було не в тому, щоб налагоджувати літературну працю на пустому місці, а в тому, щоб з часом заповнити це місце освіченими людьми, які б змогли взятися за цю працю вже в другому чи третьому поколінні. Тому й віддавав він усі свої сили організації й облаштуванню Генеральної духовної семінарії, “Руському інституту”, “руським викладам” у Львівському університеті. І саме в цьому, на наш погляд, слід бачити його найбільшу заслугу перед українською культурою.

Як людина Антоній Ангелович був доброї душі чоловік, лагідний і привітний. Ось як характеризують його чужі історики: “Рум’яний, усміхнений отець-ректор всією душею і щирим серцем сприймав нові обставини, які піднесли його незабаром на високе суспільне становище”. Був високоосвіченим і глибокообізнаним у різних ділянках тогочасної науки. Відомо, що він листувався з чільними представниками політичної еліти тодішньої Австрії і Польщі, а на прохання одного французького єпископа вів пошуки оригіналу апокрифічного листа Смери до князя Св. Володимира, якого традиція пов’язувала зі Спаським монастирем на Старосамбірщині. А. Ангелович був великим поліглотом: крім рідної української та церковнослов’янської, досконало знав класичні мови – латинську і старогрецьку, а також вільно володів польською, німецькою, французькою, італійською та румунською мовами. Серед книголюбів Галичини славився як пристрасний amator книжок, зібравши в своїй бібліотеці 8 тисяч томів, які заповів митрополичій капітулі у Львові. Можна цілком погодитися з оцінкою відомого українського письменника та історика церкви Григора Лужницького, яку він дав А. Ангеловичу: “Був гарячим українським патріотом і одним із тих, які Українській Католицькій Церкві дали підвалини національної свідомості”.

Виклавши в загальних рисах життя і діяльність митрополита Антонія Ангеловича, спробуємо тепер стисло окреслити його місце в історії Української Церкви.

Це місце визначається насамперед тим, що він належав до вищої ієрархії Греко-Католицької Церкви, будучи спершу перемишльським єпископом-ординарієм (1796–1808 року), а згодом – першим митрополитом відродженої Галицької митрополії (1807–1814 року).

Ще яскравіше окреслюється історична місія А. Ангеловича завдяки тій ролі, яку він відігравав у справі відновлення Галицької митрополії. Ця історична подія мала переломне значення в суспільно-церковному житті галицьких українців. Вона, по-перше, зірвала підступні плани польських церковних і політичних чинників підпорядкувати греко-католицькі єпархії Галичини львівському латинському митрополитові, по-друге, утвердила помісність греко-католицької церкви на митрополичому рівні і, по-третє, зберегла та продовжила ієрархічну спадкоємність Київської Церкви. За умов, коли діяльність матірньої Київської митрополії під російським пануванням була паралізована, а невдовзі цілком призупинена, віднова Галицької митрополії за А. Ангеловича врятувала всю Греко-Католицьку Церкву від неминучого ієрархічно-структурного краху.

Великі заслуги митрополит А. Ангелович має і в справі зміцнення місіонерського потенціалу Греко-Католицької Церкви. Саме йому належить ініціатива поширення унії на Буковині, де вже за його життя було створено кілька греко-католицьких парохій.

Не менш важливим моментом, який ставить А. Ангеловича на видне місце в історії Греко-Католицької Церкви, є його подвижницька духовно-освітня діяльність. Як знаємо, він був співорганізатором, першим ректором і довголітнім професором Генеральної духовної семінарії у Львові, професором і в один час ректором Львівського університету, професором й опікуном “Руського інституту” (Studium Ruthenum), ініціатором створення низки парохіяльних шкіл. Не багато ієрархів в історії української церкви можуть похвалитися таким насиченим послужним списком у царині науково-освітньої діяльності, як А. Ангелович.

Особливе місце займає А. Ангелович в історії українського Львова. Ми бачили, що головно його стараннями Львівське єпископство

було піднесене до рангу архієпархії, а Львів став столицею галицьких митрополитів. Значення цього історичного акту для утвердження української присутності у Львові важко переоцінити, адже до цього часу в столиці Галичини засідали тільки вірменські і польські митрополити.

Уся діяльність митрополита А. Ангеловича, – чи то у сфері організаційно-церковній, чи то на ниві розбудови духовної освіти, – була підпорядкована одній меті: утвердити самобутність Греко-Католицької Церкви, скріпити її помісний статус, піднести культурний рівень духовенства і зміцнити таким чином українство в Австрійській імперії. У цьому сенсі історичне значення його діяльності виходить далеко за межі Галичини. За умов, коли в Російській імперії українське православ'я було позбавлене будь-яких ознак самостійного церковного життя, будучи повністю поглиненим казенним московським православ'ям, зміцнена завдяки енергійним заходам Ангеловича Греко-Католицька Церква була практично єдиною берегинею давньої київської церковної традиції, набуваючи поступово всеукраїнського значення. Тому постать митрополита Антонія Ангеловича всеціло вписується в контекст історії усієї Української Церкви і належить усьому українському народові.

4.3. Питання перекладу

Prilikom prevođenja teksta Ivana Paslavs'kog, možemo uočiti nekoliko različitih problematičnih skupina riječi ili fraza za koje su ili mogući razni načini prijevoda pa je prevoditeljeva odgovornost odrediti na koji način ih je najbolje prevesti, ili koje nije moguće prevesti na hrvatski jezik – neke uopće, a neke tako da ostanu razumljive u kontekstu teksta, a ujedno i u duhu hrvatskog jezika.

Budući da se u tekstu radi o Antoniju Anđelovuču, prvom mitropolitu Galicijske mitropolije nakon njezine obnove 1807. godine, dakako da je velik broj tih izraza iz područja religije. Počnimo od same riječi mitropolija, ukr. митрополія. U hrvatskom jeziku koriste se riječi metropolija i mitropolija, te se postavlja pitanje koja od njih je odgovarajuća. Riječ *metropolija* se koristi u crkvenoj terminologiji a označava, prema Hrvatskom jezičnom portalu, „sjedište i djelokrug rada i časti nadbiskupa, metropolita”.⁸² Nadalje, natuknica za mitropoliju, uz već gore navedenu definiciju, navodi: „pravosl. veća crkvena oblast s nekoliko episkopija”.⁸³ S natuknicama za riječi metropolit i mitropolit je slično – prva navodi definiciju „kat. biskup koji upravlja biskupijom glavnog grada neke pokrajine, države i sl., a istodobno je po časti nadređen ostalim biskupima biskupija te pokrajine; nadbiskup”⁸⁴, a druga: „pravosl. najviše zvanje pravoslavnih episkopa”.⁸⁵ Unatoč tome što neki izvori navode da je riječ mitropolija rijetka i slabo korištena, te činjenici da se u mnogim tekstovima grkokatoličke tematike koriste izrazi metropolija i metropolit, u prijevodu teksta I. Paslavs'kog je izabran izraz mitropolija, a nastavno na to i mitropolit, zato što njihove definicije naglašavaju da se radi o terminima koji se odnose na Pravoslavnu Crkvu, dok inačice metropolija i metropolit mogu biti korištene i u rimokatoličkom kontekstu, a također i zato, što je na taj način bliže originalnoj riječi митрополія, što tekst čini pristupačnijim čitatelju koji je upoznat i s originalnim tekstom.

⁸² Hrvatski jezični portal:

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1pIXxI%3D&keyword=metropolija

⁸³ Hrvatski jezični portal:

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1lWBY%3D&keyword=mitropolija

⁸⁴ Hrvatski jezični portal:

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1pIXxQ%3D&keyword=metropolit

⁸⁵ Hrvatski jezični portal:

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1lWBc%3D&keyword=mitropolit

Što se tiče drugih izraza vezanih uz religiju, napomenut ćemo ih još nekoliko. U ukrajinskom jeziku se za Ukrajinску grkokatoličku Crkvu najčešće koristi naziv Українська Греко-Католицька Церква, paralelan hrvatskom nazivu Ukrajinska grkokatolička Crkva, no u stručnoj literaturi, pogotovo onoj koja se bavi periodom prije ili tijekom uvođenja terminologije koja uključuje nazive kao što su grkokatoličanstvo i grkokatolička Crkva, kao što je i tekst Paslavs'kog koji je obrađen u ovom diplomskom radu, često se koristi i naziv Унійна Церква ili Руська Унійна Церква, što je originalni naziv koji je Crkva dobila kada je nastala kao posljedica Brestske crkvene unije 1596. godine. Iako u hrvatskom jeziku također postoji ekvivalent, Unijatska crkva, on se rijetko koristi, no za potrebe ovog prijevoda je upotrebljen kako bi tekst ostao vjeran originalu. Nadalje, spomenut ćemo još i prijevod naziva lavovskog sjemeništa, u originalu Генеральна духовна семінарія. U izvorima na hrvatskom jeziku možemo uočiti razne verzije prijevoda: Lavovsko bogoslovno sjemenište, Lvivsko sjemenište, Bogoslovno sjemenište u Lavovu, i sl., no ne postoji ni jedan izraz koji se ističe kao najčešće upotrebljavan ili uvriježen u hrvatskom jeziku, te je stoga u prijevodu teksta Paslavs'kog upotrijebljen doslovan prijevod originala – Opće duhovno sjemenište u Lavovu.

Još ćemo se kratko zadržati na religijskoj terminologiji, no uočiti ćemo još jednu kategoriju izraza koje je teže prevesti. To su izrazi za koje u hrvatskom jeziku ne postoji zadovoljavajući ekvivalent koji bi efektivno prenio značenje teksta, a ujedno i zadržao duh hrvatskog jezika, pa se u tom slučaju najčešćim najboljim rješenjem pokazuje transliteracija izraza. Na primjer, u originalnom tekstu se nekoliko puta spominje naziv za svećenike čije je školovanje bilo na niskoj razini, to jest, one koji su se učili praktičnom svećenstvu samo „po Psaltiru” – псалтирники. S obzirom na to da je to na ukrajinskom jeziku neslužbeni naziv za takve svećenike, u hrvatskom ekvivalent ne postoji, i stoga je kao najbolje rješenje odabrana transliteracija. Kako autor i u originalu u nastavku objašnjava značenje riječi псалтирники, u prijevodu nije potrebno dodatno objašnjavati njezino značenje.

Transliteracija je upotrebljena i za neke toponime. Radi se o nazivima gradova, mjesta i dijelova teritorija Ukrajine koji nemaju uvriježen naziv u hrvatskom jeziku kao što to imaju, na primjer, gradovi Kijev i Lavov, te područje Galicije. Primjer za ovo su Kyjivščyna, Podillja, Volyn', sela Lysynyči, Bibrka i Žydačiv te grad Vynnyky. Kyjivščyna je tu posebno interesantna jer taj se naziv odnosi na regiju Ukrajine čiji je centar grad Kijev, koji u prijevodu nije

transliteriran nego je upotrebljena hrvatska inačica njegovog naziva, zato što je, iako se sve češće koristi naziv Kyiv, naziv Kijev još uvijek uvrješeni u hrvatskom jeziku. Sličan je slučaj i s toponimima Karpati i Zakarpattja – izraz Karpati već je uvrješeni, a za izraz Zakarpattja ne postoji zadovoljavajući ekvivalent pa je jedan preveden, dok je drugi transliteriran. Dalje, što se tiče toponima, autor teksta za Habsburšku Monarhiju upotrebljava više različitih naziva – Австрійська імперія, Австрійська монархія і царство Габсбургів. Sva tri naziva na hrvatski su prevedena isto, kao Habsburška Monarhija, jer u hrvatskom jeziku najčešće se koristi ta inačica.

Spomenuti ćemo još i upotrebu izraza rus'ki i Rusyny. Njih bi se također moglo smatrati transliteracijom, no to su izrazi koji su već toliko česti u djelima na hrvatskom jeziku ili prijevodima ukrajinskih djela ukrajinske nacionalne tematike, da ih se može smatrati već uvrješeni u hrvatskom jeziku, ili barem u relativno uskom krugu ukrajinske književnosti. Važno je napomenuti da je pridjev rus'ki u hrvatskom upotrebljavan na taj način kako bi se diferencirao od pridjeva ruski - koji pripada, koji se odnosi na Ruse i Rusiju⁸⁶, dok rus'ki označava nešto, što pripada ili se odnosi na Rusyne i Rus' – povijesnu državu teritorija Ukrajine. Isto vrijedi i za naziv galicijske književne skupine Rus'ke Trijce – upotrijebljen je već spomenut izraz rus'ki, a drugi dio naziva, trijca, je transliteriran kako bi se zadržao duh izvornog jezika i teksta.

Osvrnut ćemo se na upotrebu izraza *povit i rajon* u prijevodu. Ti su izrazi oznake jedinica administrativne podjele teritorija ukrajinske države, koji u hrvatskom jeziku ne postoje. Postoje, dakako, slični izrazi, poput županija, okrug i sl., no u prijevodu su ipak zadržane pohrvaćene verzije originalnih izraza повіт і район.

Nadalje, zanimljiv je način na koji I. Paslavs'kyj opisuje smrt mitropolita Anđelovyča: „дня 9 серпня 1814 року перший митрополит відновленої Галицької митрополії відійшов у вічність” – na pomalo pjesnički način, možda neuobičajen u ovakvom akademskom tekstu upotrebljava izraz *відійти у вічність*. U hrvatskom jeziku postoji sličan, iako ne potpuno isti izraz, zakoračiti u vječnost, koji također ima pomalo pjesničke konotacije, te je stoga upotrebljen u ovom slučaju.

⁸⁶ Hrvatski jezični portal:
http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dlhhWxI%3D&keyword=ruski

5. Висновки

Метою даної дипломної роботи було показати життя та значення першого митрополита відновленої Галицької митрополії, Антонія Ангеловича, використовуючи переклад тексту Івана Паславського “Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність”, а також вказати на проблеми, що виникли під час перекладання цього академічного тексту хорватською мовою.

Описуючи життя А. Ангеловича, підкреслено його досягнення на ниві Греко-Католицької Церкви.

Єпископське та митрополиче служіння Ангеловича збіглися зі смутними часами. Настала нова ера, започаткована Французькою революцією, і утворилася нова Європа. Давня Польща розпалася і була розділена. Унійна Руська Католицька Церква на територіях України та Білорусі, окупованих Російською імперією, зазнала переслідувань і стала символом руїни. У Галичині Церква також була на межі зникнення — як уже згадано, латинське духовенство прагнуло підпорядкувати греко-католицьке духовенство львівському римо-католицькому архієпископу. Церква опинилась у, здавалося б, безнадійному становищі, але Ангелович дотримувався правильної лінії у своїх зусиллях покращити церковне життя.

За словами І. Паславського, діяльність Ангеловича в обох сферах — церковній та освітянській — була спрямованою на одну мету: встановити самобутність Греко-Католицької Церкви, зміцнити її статус та підняти освітній та культурний рівень греко-католицького духовенства, а отже зміцнити статус українців в Австрійській імперії.⁸⁷ Ангелович увійшов в історію всієї України та Української Греко-Католицької Церкви, оскільки в той час, коли Греко-Католицька Церква в Російській імперії була позбавлена можливості самостійного церковного життя, в Галичині Ангелович зміцнив статус Греко-Католицької Церкви, яка врешті-решт залишилася єдиною берегинею давньої київської церковної традиції. Таким чином, відновлення Галицької митрополії врятувало всю

⁸⁷ Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006., с. 82.

Українську Греко-Католицьку Церкву, і Ангелович вписався в число найважливіших культурно-церковних діячів XVIII-XIX століть.

Під час перекладу тексту Івана Паславського про Антонія Ангеловича хорватською мовою, виникали характерні для перекладу академічного тексту цього типу проблеми. Беручи до уваги релігійну тематику тексту, це насамперед стосується релігійної термінології, особлива увага приділялася перекладу топонімів. Хоча природа тексту академічна, автор зберігає творчу свободу в деяких частинах, і цим частинам також приділено особливу увагу під час перекладу.

6. Библиографія

1. Paščenko, Jevgenij, *Galicija - ukrajinska i Krležina : suodnos stvarnosti i stvaralaštva / Nepročitani Krleža : od teksta do popularne predodžbe / uredile Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić i Andrea Meyer-Fraatz*, 84-104, 2013.
2. Paščenko, Jevgenij, *Krležina Galicija // Krležin EU/ropski furiosum / uredili Bojan Koštić, Suzana Marjanić*. Koprivnica : Udruga za promicanje izvedbenih umjetnosti i kulture „Pod galgama“, 2016
3. *Povijest Ukrajine: sažeta povijest Ukrajine i ukrajinskog naroda od najstarijih vremena do Narančaste revolucije 2004. godine / priredio Sergej Burda*, Загреб: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2009.
4. *Prikarpatska Galicija: (prijevodi s ukrajinskoga) / priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer*. Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja, 2017
5. *Ukrajinska Galicija: (prijevodi s ukrajinskoga) / uredio Jevgenij Paščenko*. Zagreb : Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja, 2015
6. *Zakarpat'ska Ukrajina : povijest - tradicija - identitet : zbornik radova / priredio Jevgenij Paščenko*. Загреб: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2013.
7. Бойко, Олександр Дмитрович, *Історія України: Навчальний посібник*, Київ: Академвидав, 2008.
8. Гайковський, Михайло, *Епоха митрополита Антонія Ангеловича: Європейський контекст і галицька дійсність на зламі XVIII – XIX ст. // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006.
9. Ісаєвич, Ярослав Дмитрович, *Галичина // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д*. Київ: Науова думка, 2004
10. Ісаєвич, Ярослав, *Галичина*. Preuzeto iz: *Ukrajinska Galicija: (prijevodi s ukrajinskoga), uredio Jevgenij Paščenko*. Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja, 2015.
11. Мельник, Ігор, *Перехід Галичини до Австрії*. Інтернет-газета Збруч, 2017. // <https://zbruc.eu/node/69294>
12. Назарко, Іриней, *Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василян, 1962.

13. Паславський, Іван, *Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність // Антоній Ангелович. Його епоха і діяльність*. Львів: Логос, 2006.
14. Субтельний, Орест, *Україна: Історія*. Київ: Либідь, 1991.
15. Сюдюков, Ігор, *Такі різні Габсбурги. Віденська імперська династія та її вплив на долю України*. Київ: Газета “День” №164, 2015
<https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/taki-rizni-gabsburgy>
16. Чорновол, Ігор, *Антоній Ангелович – перший греко-католицький митрополит Галицький (1808-1814)*, Київ: Релігійно-Інформаційна Служба України, 2015. // https://risu.ua/antoniyy-angelovich-pershiy-greko-katolickiy-mitropolit-galickiy-1808-1814_n75902
17. <http://rozhniativ.if.ua/muzeji/istoriya-krayu/zorya-podvyzhnytstva-antoniya-anhelovycha/>
18. <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/14/1756-narodyvsya-pershyy-ректор-generalnoyi-duhovnoyi-seminariyi-u-lvovi-antin-angelovych>

Словники і теорія перекладу:

1. Hrvatski jezični portal – <http://hjp.znanje.hr/>
2. Менас, Антіс, Ковал', Алла Р., *Українсько-хорватський або сербський словник / Hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik*, Zagreb: SNZ, 1979.
3. Менас, Антіс, Тростинська, Раїса І. *Hrvatsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik - 2. izd.*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1993.
4. Словник української мови – <http://sum.in.ua/>
5. Словник української мови в 11 томах (СУМ-11) – <http://ukrlit.org/slovnyk>
6. Таланов, Олег, *Польсько-український українсько-польський словник / Polsko-ukraiński ukraińsko-polski słownik*, Київ: Видавництво Арій, 2010.

7. Резюме

Дипломна робота показує життєвий шлях першого митрополита відновленої Галицької митрополії Антонія Ангеловича, та його роль у відновленні митрополії, а також в культурному житті української Галичини на зламі XVIII й XIX століття. Діяльність Ангеловича була спрямована на одну мету: встановити самобутність Греко-Католицької Церкви, зміцнити її статус та підняти освітній рівень греко-католицького духовенства. Також, дипломна робота показує переклад хорватською мовою тексту Івана Паславського, “Антоній Ангелович: життя, служіння, діяльність”, та пояснює, які проблеми виникали під час перекладу даного тексту.

Ключові слова: Антоній Ангелович, Греко-Католицька Церква, Галицька митрополія, Австрійська імперія, Іван Паславський

7.1. Sažetak

Diplomski rad prikazuje životni put prvog mitropolita Galicijske mitropolije nakon njezinog obnavljanja, Antonija Anđelovića, te njegovu ulogu u obnovi mitropolije, a također i u kulturnom životu ukrajinske Galicije na prijelomu 18. i 19. stoljeća. Anđelovićeve djelatnost bila je usmjerena na jedan cilj: ostvariti samostalnost Grkokatoličke Crkve, ojačati njezin status te povisiti razinu obrazovanja grkokatoličkog svećenstva. Nadalje, diplomski rad prikazuje prijevod teksta Ivana Paslavs'kog „Antonij Anđelovič: život, služba, djelatnost” na hrvatski jezik, te objašnjava probleme koji su se pojavljivali pri prijevodu dotičnog teksta.

Ključne riječi: Antonij Anđelovič, Grkokatolička Crkva, Galicijska mitropolija, Habsburška Monarhija, Ivan Paslavs'kyj

7.2. Summary

The master's thesis presents the life path of the first metropolitan of the renewed Galician Metropolitanate, Antin Anhelovych, and his role in the metropolinate's renewal, but also in the cultural life of Ukrainian Galicia at the turn of 18th and 19th centuries. Anhelovych's work was focused on one goal: to achieve the independence of the Greek Catholic Church, to strengthen its status and to raise the level of education of the Greek Catholic clergy. Furthermore, the thesis

presents a translation of Ivan Paslavs'kyj's work "Antin Anhelovych: life, service, work" to Croatian, and explains the problems that arose when translating the text in question.

Keywords: Antin Anhelovych, Greek Catholic Church, Galician Metropolitanate, Habsburg Monarchy, Ivan Paslavs'kyj